

Asiakassuunnitelman merkitys suunnitelmallisessa perhetyössä

Kaas, Karin

2013 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Asiakassuunnitelman merkitys suunnitelmallisessa perhetyössä

Karin Kaas
Sosiaaliala
Opinnäytetyö
Tammikuu, 2013

Kaas, Karin

Asiakassuunnitelman merkitys suunnitelmallisessa perhetyössä

Vuosi	2013	Sivumäärä	52
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyössäni tutkin lastensuojelun asiakassuunnitelman merkitystä perheohjaajien työssä. Tutkimusaiheeni lähti liikkeelle Järvenpään perhetyön yksikkö Tilkun toiveesta, sillä Järvenpäässä on käyty keskustelua asiakassuunnitelman paikasta perhetyössä. Perhetyönsuunnitelma poistettiin käytöstä perhetyön yksikössä, sillä sen nähtiin sisältävän liikaa päällekkäisiä asioita asiakassuunnitelman kanssa.

Opinnäytetyöni oli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä haastattelin kahdeksaa perheohjaajaa perhetyön yksikkö Tilkusta. Haastattelu oli sopivin tapa saada tietoa perheohjaajien näkemyksistä asiakassuunnitelman merkityksestä heidän työssään. Analyysikeinona käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Haastatteluiden pohjalta tutkimuksestani nousi selkeästi viisi eri teemaa. Teemat liittyvät perheohjaajien työn näkymiseen asiakassuunnitelmassa, asiakkaan osallisuuteen asiakassuunnitelman laadinnassa, perhetyönsuunnitelman tarpeellisuuteen, perhetyön suunnitelmallisuuteen sekä perheohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyöhön. Neljä ensimmäistä teemaa syntyi jo haastattelukysymyksiä pohtiessa. Viimeinen, eli perheohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyö -teema nousi usean haastattelun aikana esille mielenkiintoisena lisänä tutkimukselle ja siinä on ehkä hieman ristiriitaisiakin näkemyksiä.

Tutkimustuloksissa ilmeni, että asiakassuunnitelmalla ei ole nykyisen muotoisena tärkeää roolia suunnitelmallisessa perhetyössä. Asiakassuunnitelma sisältää verrattain vähän tietoa perhetyöstä ja sen tavoitteista. Tutkimustuloksieni mukaan perhetyönsuunnitelma lisäisi perhetyön suunnitelmallisuutta. Lisäksi haastatteluiden perusteella näyttää siltä, että asiakas on hyvin harvoin mukana laatimassa omaa asiakassuunnitelmaansa. Lain mukaan asiakkaan ja tämän huoltajan tulisi olla läsnä asiakassuunnitelman laadinnassa. Tutkimukseni mukaan perheohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyö osoittautui toimivan melko hyvin Järvenpäässä. Toivon, että tutkimuksestani on hyötyä asiakassuunnitelman laadinnan kehittämisessä ja perhetyön suunnitelmallisuuden parantamisessa.

Asiasanat: lastensuojelu, lastensuojelulaki, perhetyö, lastensuojelun asiakassuunnitelma, laadullinen tutkimus

Kaas, Karin

The purpose of the client plan in planned family work

Year	2013	Pages	52
------	------	-------	----

In this thesis the focus was on finding the purpose of the client plan in family work. The subject of this research came from the Family work's unit Tilkku of the city of Järvenpää. In the spring 2012 the client plan's place in family work was discussed a lot. The family work's plan had been taken out of use because it was considered to include too much information similar to the client plan.

The research was qualitative based on interviews of eight family workers from the Family work's unit Tilkku. The interview method was considered the most suitable method to get to know the family workers' opinions on the purpose of the client plan in their work. Content analysis was the method used in the analysis of the material. Five different themes emerged from the interviews. The themes are connected to the visibility of the family worker's job in the client plan, the client's participation in drawing up the client plan, the need for the family work's plan, orderliness in the family work and team work between family workers and social workers. Four main themes came up when planning the interview questions and the team work theme appeared in many interviews by the family workers.

Based on the results, the client plan did not have a significant role in the family worker's job. The client plan included little information of the family work and its aims. The family work's plan would increase orderliness in the family work. In addition, the interviews showed that the client was rarely involved in the planning stage of his/her client plan. Based on the Child Welfare Act, the client plan must be drawn up in cooperation with the client and custodian. The team work between family workers and social workers seemed to be functioning pretty well.

Keywords: child welfare, Child Welfare Act, family work, client plan, qualitative research

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	7
3	Järvenpään perhetyön yksikkö Tilkku	7
4	Lastensuojelu	9
4.1	Lastensuojelun avohuolto.....	10
4.2	Lastensuojelutyön dokumentointi	12
4.3	Lastensuojelulaki	13
4.4	Asiakassuunnitelma	14
5	Perhetyö	16
5.1	Mikä on perhe?	16
5.2	Lastensuojelun perhetyön lähtökohtia	18
5.3	Perhetyön menetelmät.....	20
5.4	Perhetyön ammattilainen.....	22
5.5	Suunnitelmallinen perhetyö	23
6	Tutkimuksen lähtökohdat.....	24
6.1	Laadullinen tutkimus	25
6.2	Haastattelu	26
6.3	Aineiston analyysimenetelmät	27
6.4	Litterointi.....	29
6.5	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	29
7	Tutkimustulosten analyysi.....	30
7.1	Perheohjaajan työn näkyminen asiakassuunnitelmassa	31
7.2	Perhetyönsuunnitelman tarpeellisuus	33
7.3	Asiakkaiden osallisuus asiakassuunnitelman laadintaan.....	35
7.4	Perhetyön suunnitelmallisuus	37
7.5	Yhteistyö.....	39
7.6	Tutkimuksen eettisyys.....	41
8	Johtopäätökset	42
9	Pohdinta	46
	Lähteet	48
	Liitteet	50

1 Johdanto

Laadullisessa opinnäytetyössäni tutkin lastensuojelun asiakassuunnitelman merkitystä suunnitelmallisessa perhetyössä. Aihe lähti liikkeelle Järvenpään perhetyön yksikkö Tilkun toiveesta. Keväällä 2012 Järvenpään sosiaalityöntekijät ja perheohjaajat kävivät paljon keskustelua siitä, miten perhetyön tulisi näkyä lastensuojelun asiakassuunnitelmassa ja mikä on asiakassuunnitelman merkitys perhetyössä. Perhetyönsuunnitelma poistettiin keväällä käytöstä, sillä sen katsottiin sisältävän liikaa päällekkäistä tietoa asiakassuunnitelman kanssa.

Lastensuojelulakia uudistettiin vuonna 2007, jolloin huoltosuunnitelmasta tuli asiakassuunnitelma. Muutoksen taustalla oli tavoite parantaa perheen ja lapsen oikeusturvaa ja osallisuutta, tehostaa viranomaisten yhteistyötä perheiden tukemiseksi sekä tarkentaa kunnan velvollisuuksia lastensuojelussa. (Taskinen 2009, 7.) Lapselle tai nuorelle, joka on lastensuojelun asiakkaana, on laadittava lastensuojelun asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelmalla on keskeinen rooli lapsen edun toteuttamisessa sekä lapsen ja hänen perheensä tarvitsemien tukitoimien suunnittelemisessa ja toteuttamisessa. Sosiaalityöntekijän laatimassa lastensuojelun asiakassuunnitelmassa tulee käydä ilmi milloin asiakassuunnitelma tehdään, ketkä ovat mukana suunnittelussa, lapsen tuen tarve, tukea antavat palvelut ja tukitoimet sekä arvioitu työn kesto. (Lastensuojelulaki § 30.)

Lastensuojelun perhetyö on avohuollon tukimuoto. Avohuolto tarkoittaa lapsen ja tämän perheen tukemista heidän omassa elinympäristössään. Avohuollon tuki voi olla esimerkiksi lapsen koulunkäynnin tukemista, terapiapalveluiden järjestämistä tai vanhempien tukemista heidän kasvatustehtävässään. Avohuollon tukitoimia suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä lapsen ja tämän huoltajan kanssa. (Taskinen 2009, 41 - 42.) Erillisenä tukimuotona perhetyö on melko uusi lastensuojelun avohuollon osa-alue. Menetelmänä sillä on kuitenkin pitkät perinteet suomalaisessa lastensuojelussa, esimerkiksi vuosikymmeniä toimineessa tehostetussa kotipalvelussa. (Hurtig 2003, 25.)

Opinnäytetyössäni avaan ensin tutkimustehtävääni ja tutkimuskysymyksiäni sekä kerron Järvenpään perhetyön yksikkö Tilkusta. Sen jälkeen pureudun lastensuojeluun, lastensuojelun dokumentointiin, lastensuojelulakiin ja asiakassuunnitelmaan. Viidennessä luvussa kerron perhetyöstä, perhetyön lähtökohdista ja sen menetelmistä. Avaan perhetyön osion aluksi myös perheen määritelmää, joka on perhetyössä oleellinen asia, jotta asiakkaan perhesuhteet pystytään kartoittamaan. Kuudennessa ja seitsemännessä luvussa paneudun tutkimuksen lähtökohtiin sekä sen toteutukseen ja analysointiin. Viimeiseksi esittelen tutkimukseni johtopäätökset ja pohdin tutkimukseni kulkua ja siitä nousseita ajatuksia.

Tutustuakseni opinnäytetyöni aiheeseen luin perhetyön ja lastensuojelun dokumentoinnin teoriaa sekä tutustin lastensuojelulakiin ja asiakassuunnitelmaan. Perheohjaajat löytävät asiakassuunnitelmasta asiakasperheen taustatiedot, tuen tarpeen sekä nykytilanteen, joiden avulla he pystyvät suunnittelemaan perheelle kohdistettuja apukeinoja ja tavoitteita. Perhetyönsuunnitelma voidaan tehdä asiakassuunnitelman pohjalta perhetyön tueksi.

2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Toteutin tutkimukseni Järvenpään perhetyön yksikkö Tilkkuun, joka tarjoaa lastensuojelulain alaista avohuollon perhetyötä. Tutkimustehtävänäni on perehtyä lastensuojelun asiakassuunnitelmaan perheohjaajien näkökulmasta sekä tutkia asiakassuunnitelman merkitystä suunnitelmallisessa perhetyössä. Tutkimustehtäväni lähti liikkeelle Järvenpään perhetyön yksikkö Tilkun toiveesta, sillä Järvenpäässä on käyty keskustelua asiakassuunnitelman paikasta perhetyössä.

Asiakassuunnitelma tuli lakisääteiseksi 13.4.2007 ja se otettiin käyttöön 1.1.2008 (Lastensuojelulaki § 30). Asiakassuunnitelma on nimenä melko tuore ja aikaisemmin vastaavaa asiakirjaa nimitettiin huoltosuunnitelmaksi (Lastensuojeluasetus § 4). Lastensuojelun asiakassuunnitelmaa ja perhetyön yhteyttä ei ole juurikaan tutkittu. Eräs löytämäni tutkimus on Ritva Poikelan väitöskirja Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa (2010), jossa hän tutkii lastensuojelun asiakassuunnitelmaa moniammatillisen lapsiperhetyön välineenä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Mikä merkitys lastensuojelun asiakassuunnitelmalla on perheohjaajan työssä?
- 2) Mikä merkitys perhetyönsuunnitelmalla on perheohjaajan työssä?

Vastauksia tutkimuskysymyksiini lähdin etsimään haastattelemalla Tilkun työntekijöitä. Haastattelukysymysten lähtökohtana oli saada mahdollisimman laaja kuva asiakassuunnitelmaan liittyvistä käytännöistä sekä merkityksestä perheohjaajien työhön. Haluan myös liittää tutkimukseeni perhetyönsuunnitelman merkityksen perheohjaajan työssä. Perhetyönsuunnitelma poistettiin käytöstä keväällä 2012, sillä se nähtiin sisältävän liikaa päällekkäisiä asioita lastensuojelun asiakassuunnitelman kanssa.

3 Järvenpään perhetyön yksikkö Tilkku

Perhetyön yksikkö Tilkku toimii Järvenpäässä lasten- ja nuorten palvelualueella. Tilkku tarjoaa lastensuojelun avohuollollista perhetyötä sekä matalan kynnyksen kodinhoidollista perhetyötä. Yksikössä työskentelee kymmenen perheohjaajaa, kaksi perhetyöntekijää ja perhetyön päällikkö, joilla on kaikilla sosiaali- tai terveysalan koulutus. Perheohjaajat työskentelevät perheen kanssa ja auttavat perhettä vahvistamaan sen omia voimavaroja ja parantamaan perheen kommunikaatiota ja toimivuutta. Perheohjaajien työhön kuuluu myös esimerkiksi vanhemmuuden tukeminen kasvatustehtävässään, vanhemmuuden arvioiminen sekä lapsen kasvun ja hyvinvoinnin tukevan toiminnan järjestäminen. Lisäksi perheohjaajat työskentelevät sosiaalityöntekijän parina lastensuojelun tarpeen selvityksissä. Perheohjaajien työ perheen kanssa alkaa sosiaalityöntekijän tilauksesta. Perhetyöntekijät taas ovat perheen avuksi kodinhoidollisissa askareissa ja lastenhoidossa. Perhetyöntekijöiden työtilaus tulee pienten lasten palveluiden tai lastensuojelun sosiaalityöntekijän kautta. Perheohjaajien ja perhetyöntekijöiden työ tapahtuu useimmiten perheen omassa kodissa, mutta tapaamisia voidaan järjestää myös perhetyön yksikössä. Tilkussa toteutetaan myös tapaamispaikkatoimintaa, erilaisten hankkeiden suunnittelua sekä ryhmätoimintaa. Lisäksi Tilkku on yhteistyössä monen eri toimijan kanssa, kuten perhekeskus Maahisen, perhetukikeskus Auerkulman sekä kolmannen sektorin kanssa. (Järvenpää 2012.) Tässä pieni runo tilkkulaisten itse laatimasta esitteestä:

Tilkun tarina

Tilkku sai alkunsa unelmasta,
mietteestä tehdä jotakin uutta,
saada luotua pienestä suurta.

Raidallista reilusti
ja rohkeasti ruudullista,
vanhaa tuikiturvallista,
tummaa, aivan tavallista,
mausteeksi vaaleaa vähäsen;
raikkautta ruusunnappujen verran.

Vankoin sormin, pala palalta,
hellästi toisiinsa nivoen,
rajapintoja pitkin ja poikin,
sekoittaen sävyjä sujuvasti.

Kokonaisuus tekijöidensä luomus;
aito ja omannäköinen;
esillä koko elämän kirjo.

(R.V 2012.)

Tilkun synnystä kertova runo kuvailee prosessia, kun perhetyön eri tukimuodot yhdistettiin saman organisaation alaisuuteen. Perheohjaajat ovat yhdistyneet yhteisiin tiloihin akuutista perhetyöstä, intensiiviperhetyöstä sekä perusperhetyöstä tammikuussa 2012. Nykyään kaikki perheohjaajat tekevät Tilkussa lastensuojelulain alaista avohuollon perhetyötä.

4 Lastensuojelu

Lastensuojelu ei ole vain sosiaaliviranomaisten asia, se on jokaisen kansalaisen asia. Yhteiskuntamme tulevaisuus on kiinni nykylasten hyvästä kehityksestä, joten siihen kannattaa panostaa. Kasvuoloihin vaikuttaminen sekä lasten ja hänen vanhempien tukeminen peruspalveluissa, kuten neuvoloissa ja päivähoidoissa, on ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Kaikkia perheitä on tuettava taloudellisesti, on ehkäistävä pätkätöitä ja työttömyyttä sekä on puututtava päihteiden väärinkäyttöön. Lasten suojeleminen perustuu lapsen tunnustettuihin oikeuksiin, joita ovat esimerkiksi oikeus turvalliseen ja virikkeelliseen kasvuympäristöön, etusija erityiseen suojeluun sekä oikeus monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen. Lastensuojelun tavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia, kehittää palveluja kasvatuksen tukemiseksi sekä toteuttaa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (Taskinen 2009, 10.)

Lasten ja nuorten kasvuoloihin vaikuttaminen ja vanhempien tukeminen peruspalveluissa ovat ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevää lastensuojelua tarjotaan kunnan palveluiden piirissä; muun muassa neuvola, terveydenhuolto, päivähoido, nuorisotyö ja kotipalvelu antavat tukea lapsiperheille. Lapsille sekä vanhemmille on tärkeää kokea kuuluvansa johonkin yhteisöön, esimerkiksi perheen, suvun, koulun, päivähoidon, työn ja harrastusten kautta. Omien vanhempien lisäksi lapsi tarvitsee muita turvallisia aikuisia ympärilleen ja näiden ihmissuhteiden tulisi olla jatkuvia. Lapsen läheisillä aikuisilla, kuten opettajalla, valmentajalla, koulu-terveydenhoitajalla ja ohjaajalla tulisi olla aikaa lapselle kuunnella, keskustella tai vain olla tämän kanssa. Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa aikuisia konkreettisemmin fyysinen ympäristö, kuten liikennevalot, puistojen varustukset, alkoholin myyntipaikat ja uimahallin rakentaminen. Päiväkotien ja koulujen toiminnalliset puitteet koskettavat lapsia erityisen paljon. Esimerkiksi lapsiryhmän koko, päiväkodin tai koulun sijainti, pihojen ja sisätilojen ulkonäkö ja taukojen aikana tarjolla olevat virikkeet merkitsevät lapselle hyvin paljon. Toimintatavat, lukujärjestys ja opetussuunnitelmat vaikuttavat lapsiin vähintään yhtä paljon kuin fyysinen ympäristö. Aikuisten tulisi kuunnella lapsen omia mielipiteitä, hänellä tulisi olla mahdollisuus vuorovaikutukseen ympäristönsä aikuisten kanssa ja saada heiltä tarvittaessa tukea. (Taskinen 2009, 10 - 11.)

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä ulkopuolinen henkilö harkinnanvaraisesti, kun havaitsee sellaisia seikkoja, joiden vuoksi lapsen tai nuoren lastensuojelun tarve on syytä selvittää. Kui-

tenkin tietyillä henkilöillä, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla on velvollisuus tehdä ilmoitus. Lastensuojeluilmoituksen taustalla voi olla hyvin erilaisia syitä, jotka liittyvät lapsen tai nuoren hoidon ja huolenpidon tarpeeseen, lapsen kehitystä vaarantaviin oloihin tai lapsen tai nuoren omaan käyttäytymiseen. (Sosiaaliportti 2012.)

Lastensuojeluasia tulee vireille, kun sosiaalityöntekijä vastaanottaa lastensuojeluilmoituksen. Tämän jälkeen lastensuojelun sosiaalityöntekijän on viivytyksettä arvioitava lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Seitsemän arkipäivän kuluessa ilmoituksen vastaanottamisesta on päätettävä, onko ilmoitus aiheellinen. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun ryhdytään kiireellisiin lastensuojelutoimenpiteisiin tai päätetään tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. Sosiaalityöntekijän on ilmoitettava asiasta lapsen huoltajalle ja tehtävä merkintä asiakkuuden alkamisesta lastensuojeluasiakirjoihin. (Räty 2010, 219.) Lastensuojelutarpeen selvityksellä, asiakassuunnitelmalla ja avohuollon tukitoimien järjestämisellä toteutetaan ja ylläpidetään lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lastensuojeluun kuuluu myös huostaanotto ja kiireellinen sijoitus sekä sijaishuolto ja jälkihuolto. Lain mukaan lastensuojelun mukaisia palveluita voidaan antaa yksin lapselle, mutta myös lapsen vanhemmille tai muulle lapsesta huolta pitävälle henkilölle sekä muille perheen jäsenille. (Räty 2012, 3 - 4.)

Vuosituhaten vaihteessa huonosti voivista lapsista tuli keskeinen puheen aihe suomalaisissa tiedotusvälineissä. Siihen asti suomalaiset olivat tottuneet kuulemaan, että meillä oli maailman hyvinvoivimmat lapset ja lapset ovat hyvin suojeltuja. Tiedotusvälineiden väite huonosti voivista lapsista levisi laajalle, ja kärjistetyimpien väitteiden mukaan melkein jokaista lasta uhkasi huonovointisuus. Oletus huonosti voivien lasten määrän kasvusta on synnyttänyt hallinnollisia ja poliittisia projekteja, joiden tavoitteena on ratkaista lapsiin liittyviä sosiaalisia ongelmia. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2010, 47.)

Ilman julkisia tiedotusvälineitä lasten pahoinvointi ei olisi näin laajasti keskusteltu ja tutkittu aihe. Julkiset tiedotusvälineet ovat keskeisiä, kun ihmiset saavat tietoa sosiaalisista ongelmista, ja esimerkiksi Internet on täynnä lastensuojelua koskevia julkaisuja. Myös lastensuojelua koskevia seminaareja on järjestetty ammattilaisille ja poliitikoille. Suomi on pieni ja kulttuuriltaan homogeeninen maa, jossa on helposti nähtävillä julkisen keskustelun tärkeys ja laajuus. Suomalaisten turvallisuuden tunnetta ovat horjuttaneet viime vuosien järkyttävät tapahtumat, kuten Jokelan ja Kauhajoen kouluampumiset, jotka ovat olleet paljon esillä myös julkisissa tiedotusvälineissä. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2010, 50 - 51.)

4.1 Lastensuojelun avohuolto

Avohuolto tarkoittaa lapsen tai perheen tukemista omassa elinympäristössään. Avohuollon tukitoimissa ohjataan, neuvotaan, osallistutaan lapsen ja perheen elämään sekä järjestetään

esimerkiksi lapselle tukihenkilö tai tukiperhe ja tuetaan taloudellisesti. (Mikkola 2004, 77.) Kunnat ovat vastuussa lakisääteisistä lastensuojelun sosiaalipalveluista. Kuntatalouksien kriisiytynyt tilanne on vaatinut menojen karsimista, palveluiden priorisoimista ja avopalveluiden lisääntymistä. Kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijän vastuulla on asiakastyö, avohuollon tukitoimien koordinointi, päätösten tekeminen sekä yhteistyö eri ammattilaisten kanssa. Vaikka perhetyöntekijän tehtäväkuvaukset eroavat sosiaalityöntekijän työstä, lastensuojelutyön motiivi antaa perusteet perhetyön käytäntöjen tarkastelulle lastensuojelutyönä. (Hurtig 2003, 23 - 24.)

Lapsen tai nuoren tarve lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen kertoo siitä, että tämän kehitys tai terveys on vaarantunut niin paljon, ettei lasta tai nuorta ja tämän perhettä voida auttaa riittävästi kunnan peruspalveluiden kautta. Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä on kasvanut kymmenessä vuodessa kaksinkertaiseksi, ja vuosittain asiakkaita tulee kokoajan lisää. Asiakasmäärien kasvuun on monia syitä, esimerkiksi lasten pahoinvoinnin raportoinnin lisääntyminen, lastensuojelun tarpeen kasvaminen ja yhteiskunnalliset tekijät, kuten elinkeinorakenteen muutokset ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen ongelmat. (Heino 2009, 53 - 54.)

Vuonna 2010 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli yhteensä 78 588 lasta ja nuorta, joka on 11 prosenttia enemmän kuin edellisvuonna. Asiakasmäärien kasvua voi osaltaan selittää 2008 voimaan tullut uusi lastensuojelulaki, joka määrittelee selkeämmin avohuollon asiakkuuden alkamisen. Myös lastensuojeluilmoituksen tekemisen helpottaminen on voinut vaikuttaa lisääntyneeseen asiakasmäärään. (Kuoppala & Säkkinen 2011.) Lastensuojelun tilastojen muutosta tutkittaessa on muistettava kiinnittää huomiota myös toimintajärjestelmän ulkopuolella tapahtuneeseen kehitykseen. Esimerkiksi nyt halutaan siirtyä laitoshuollosta avohuoltoon, sillä se on taloudellisempaa. Avohuollon tukitoimien kasvanut käyttö voi kertoa myös kuntien uudenlaisesta tilastointikäytännöstä tai perhekuntoutuksen lisääntyneestä käytöstä. (Heino 2009, 60.)

Sosiaalityöntekijä päättää lapsen tai nuoren tarpeiden pohjalta, mitä avohuollon tukitoimia tämä tarvitsee. Avohuollon tukitoimia suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä lapsen ja tämän huoltajan kanssa. Avohuollon tukimuotoja voivat olla esimerkiksi taloudellinen tukeminen, päivähoidon tai terapiahoidon järjestäminen, kotipalvelun tarjoaminen, lapsen ja nuoren tukeminen koulunkäynnissä tai ammatinvalinnassa, harrastusten ja kaverisuhteiden ylläpitämisen tukeminen sekä perhetyön, loma- ja virkistystoiminnan tarjoaminen. Näiden tukitoimien antamisesta on tehtävä erillinen päätös. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien määrä ja laatu vaihtelee kunnittain, sillä lastensuojelun on vastattava paikallista tarvetta. Edellä mainittuja palveluita voidaan myös räätälöidä ja yhdistää niin, että lapsi ja perhe kokevat saa-

vansa niistä apua. Kaikki perheet eivät kuitenkaan ole halukkaita samoihin tukitoimiin, eikä yksi tukitoimi sovi kaikille. (Taskinen 2009, 41 - 42.)

4.2 Lastensuojelutyön dokumentointi

Asiakirjojen laatiminen perustuu lastensuojelulakiin. Kun tehty työ on dokumentoitu, se on tallennettu myöhemmin tarkastettavaksi ja nähtäväksi. Lastensuojelun asiakkuusprosessi on usein helposti rakoileva, joten työ kannattaa dokumentoida, jotta tukitoimien toimivuutta voidaan arvioida ja seurata. Dokumentointi on myös lapsen ja tämän perheen kanssa yhteistyössä olevien viranomaisten yhteinen ”tietopankki”. Usein sosiaalityöntekijä on se viranomainen, jolle syntyy kokonaiskuva perheen tilanteesta. Tällöin sosiaalityöntekijän oma ammatillisen ymmärryksen ja asiantuntevuuden näkyväksi tekeminen on erityisen tärkeää. (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 9.)

Sosiaalityössä laaditaan ja ylläpidetään henkilötietoja sisältäviä rekistereitä, joita ohjaillaan lainsäädännöllä. Lainsäädännön tavoitteena on turvata viranomaisten ja yksityishenkilöiden luottamuksellisen suhteen säilyminen sekä edistää yksityisyyden suojaa. Vaikka asiakirjojen laatiminen on lakisääteistä, varsinaisia ohjeita niiden kirjoittamiseen ei anneta. Asiakirjojen laatimista pidetään automaattisesti ammattiosaamiseen kuuluvana asiana. (Kääriäinen ym. 2006, 11.)

Kaikkea ei ole mahdollista dokumentoida. Jokainen dokumentoija valitsee hänen mielestään relevantit ja tärkeät asiat, jotka katsoo aiheellisiksi tallentaa. Dokumentoijan asioiden valintaan taas vaikuttavat sen hetkinen kulttuuri, ympäristö, aikakausi, ammatilliset käytännöt, aiemmat tekstit ja lukijakunta. Asiakirjat sisältävät tietoa, joka on katsottu tärkeäksi asiakkaan elämän, asiakassuhteen ja työn tekemisen kannalta. Asiakastyön dokumentointi näyttää lukijalleen asiakirjojen todellisuuden asiakkaan elämästä ja asiakirjat ovat näin ollen valikoitu kertomus asiakastyöstä. Dokumentoijan on tärkeintä ymmärtää tekevänsä valintoja, jotka sisältävät vastuuta ja valtaa. Asiakkaalla on aina oikeus olla mukana asiakastyön dokumentoinnin prosessissa. (Kääriäinen ym. 2006, 9 - 10.)

Yleinen asiakirjatyyppe on suunnitelma, johon kirjataan sosiaalihuollon asiakasta koskevat työskentelyn tavoitteet ja keinot, joilla tavoitteisiin päästään. Suunnitelman laatimiseen osallistuvat palveluntarjoaja, asiakas ja muut asiakkaan kanssa työskentelyyn osallistuvat tahot ja he määrittävät yhdessä tavoitteet, keinot ja miten toimintaa arvioidaan. Varsinkin lastensuojelussa on säädetty tarkasti, ketkä osallistuvat suunnitelman laadintaan ja mitä asioita suunnitelmassa täytyy olla. Suunnitelma toimii työskentelyä ohjaavana punaisena lankana, johon työntekijän ja asiakkaan tulee sitoutua. (Jäppinen, Kärki, Kääriäinen, Laaksonen, Penttilä, Sahala, & Tapola-Haapala 2011, 47 - 48.)

Suunnitelmaan kuuluu monta eri osaa: nykytilan kuvaus, suunnitelman tavoitteet, sen toteuttaminen sekä keinot tavoitteiden saavuttamiseksi. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi myös mahdolliset lainkohdat, joihin suunnitelman laatiminen perustuu, suunnitelman tarkastuspäivä, voimassaoloaika, vastuuhenkilöt sekä suunnitelman laatijat. Suunnitelman avulla saadaan asiakasprosessista asiakkuuden etenemistä kuvaavaa tietoa, kun tarkastellaan ja arvioidaan suunnitelman tavoitteita ja niiden saavuttamista. (Jäppinen ym. 2011, 48.)

Suuri osa sosiaalityön dokumentteja tutkineista toteaa, että asiakirjat näyttävät vain pienen osan työn tarkoituksista tai asiakkaiden ja työntekijöiden välisistä ristiriidoista. Asiakirjat eivät ikinä kerro asiakkaan kokonaista elämää, vaan ovat usein erottaneet ihmisen elinympäristöstään. Dokumentit keskittyvät vain yksittäisiin kohtaamisiin, tehtyyn työhön ja episodeihin. (Kääriäinen ym. 2006, 47 - 48.)

4.3 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulaki uudistettiin 13.4.2007 ja se astui voimaan 1.1.2008. Lain muutoksen taustalla oli keskeisimmin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Erityisesti oli tarpeen parantaa perheen ja lapsen oikeusturvaa ja osallisuutta, tehostaa viranomaisten yhteistyötä perheiden tukemiseksi sekä tarkentaa kunnan velvollisuuksia lastensuojelussa. Perheen taloudellinen ahdinko, vanhempien pätkätyöt, nuorien tai vanhempien päihteiden väärinkäyttö sekä vanhempien kasvatustaidot ja asenteet ovat nykyään suurimmat ja näkyvimmat perheiden ongelmat. Uusi laki velvoittaa kuntaa esimerkiksi tekemään lastensuojelun suunnitelman, josta tulee käydä ilmi lastensuojeluun käytettävissä olevat resurssit. Uuden lastensuojelulain voimaantulon takia monet kunnat joutuivat lisäämään työntekijöitä ja muita resursseja varsinkin avohuollon tukitoimien järjestämiseen. Tavoitteena oli siirtää lastensuojelutoimenpiteiden painopistettä avohuoltoon, ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tukeen. (Taskinen 2009, 7 - 9.)

Lain mukaan jokainen sosiaali- ja terveysalalla työtä tekevä on velvollinen tekemään lastensuojeluilmoituksen, jos hän havaitsee lapsen hoidossa puutteita, lapsen kehitysympäristössä olevan vaaraa tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa hyvinvointinsa. Lastensuojeluilmoitus tehdään kunnan sosiaalivirastoon, lastensuojelutoimistoon tai vastaavaan kunnan toimipaikkaan. Ilmoituksen voi tehdä puhelimitse, kirjallisesti tai henkilökohtaisesti käymällä virastossa. Viranomaisilla on ilmoituksen saatuaan velvollisuus selvittää, onko lapsen tilanne sellainen, että se vaatii lastensuojelutoimenpiteitä. Sosiaalityöntekijällä on seitsemän arkipäivää aikaa selvittää, pitääkö lastensuojelutarpeen selvittäminen aloittaa. Jos on huomattu suuri ja vakava huoli, toimenpiteisiin on ryhdyttävä välittömästi, toimenpiteiksi esimerkiksi lapsen kiireellinen sijoitus pois kotoaan. Lastensuojelutarpeen selvitys on tehtävä kolmen kuukauden aikana ilmoituksen saapumisesta. (Taskinen 2007, 30 - 32.)

4.4 Asiakassuunnitelma

Lastensuojelulaissa kuvaillaan asiakassuunnitelmaa seuraavasti:

”Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, jollei asiakkuus pääty lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tai kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus.

Asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkistettava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan taikka lapselle läheisen henkilön sekä lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvan tahon kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa (...)” (Lastensuojelulaki § 30).

Asiakassuunnitelman avulla voidaan tarkastella asiakkaan kanssa esimerkiksi annettuja tukitoimia ja arvioida tavoitteiden etenemistä (Lastensuojelulaki § 30). Tätä ennen lastensuojelussa on ollut voimassa huoltosuunnitelma, jota kuvaillaan lastensuojeluasetuksessa näin:

”Huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä asianomaisten kanssa. Huoltosuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä keinot ja arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Suunnitelmasta on myös käytävä ilmi, kuinka usein suunnitelma on tarkistettava (...)” (Lastensuojeluasetus § 4).

Huoltosuunnitelma on ollut suppeampi verrattuna uuteen asiakassuunnitelmaan. Asiakassuunnitelmassa tulee näkyä jo huoltosuunnitelmassa olleiden olosuhteiden, keinojen ja arvioidun ajan lisäksi palvelut ja muut tukitoimet, joilla pyritään vastaamaan tuen tarpeeseen ja lapsen perheen tuen tarve. Asiakassuunnitelmaan tulisi myös kirjata asianomaisten mahdolliset eriävät mielipiteet, ja se on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Näkyvin lisäys asiakassuunnitelmaan on kuitenkin tullut huostaan otetun ja jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren oikeuksiin.

Asiakassuunnitelmalla on keskeinen rooli lapsen edun toteuttamisessa sekä lapsen ja hänen perheensä tarvitsemien tukitoimien suunnittelemisessa ja toteuttamisessa. Lastensuojelun asiakassuunnitelmassa tulee käydä ilmi, milloin asiakassuunnitelma tehdään, ketkä ovat mu-

kana suunnittelussa, lapsen tuen tarve, tukea antavat palvelut ja tukitoimet sekä arvioitu työn kesto. (Lastensuojelulaki § 30.)

Asiakassuunnitelma on laadittava lapselle tai nuorelle, joka on avohuollon asiakkaana, jälkihuollossa tai sijaishuollossa (Räty 2010, 239). Asiakassuunnitelma voi sisältää lapsen ja hänen lähiyhteisönsä nykytilan kuvauksen esimerkiksi kuvausta lapsen asiakkuuden historiasta, selvennystä asumisolosuhteista, vanhempien voimavaroista perheessä, lapsen päivittäisestä elämästä tai käyttäytymisestä, lapseen vaikuttavista uskonnollisista, kulttuurisista ja kielellisistä seikoista sekä lapsen ja perheen muista saamista tukitoimista sosiaali- ja terveystoimessa. Asiakassuunnitelman on oltava selkeä ja ymmärrettävä sekä tavoitteiden tarpeeksi konkreettisia, jotta lapsi ja lapsen vanhemmat pystyisivät sitoutumaan niihin. Asiakassuunnitelmaan tulisi myös kirjata, mikä on lapsen ja tämän huoltajien rooli ja vastuu asiakassuunnitelmassa olevien tavoitteiden saavuttamiseksi. Toteutusosassa tulisi arvioida myös miten, missä laajuudessa ja missä vaiheessa tukitoimia ja palveluita järjestetään lapselle ja hänen perheelleen. Asiakassuunnitelmassa voi olla myös arviointiosuus, jolloin voidaan käydä läpi asiakassuunnitelmaan asetettujen tavoitteiden saavuttamista tai saavuttamatta jättämistä. Suunnitelmaan tulisi myös kirjata se, miten arviointi toteutetaan ja ketä arviointeihin osallistuu. (Räty 2010, 237 - 238.)

Asiakassuunnitelman tekeminen yhteistyössä lapsen ja hänen kasvatukseensa keskeisesti osallistuvien tahojen kanssa on osa tavoitteellista ja suunnitelmallista sosiaalityötä. Asiakassuunnitelman tarkoituksena on arvioida perheen ja lapsen tilanne ja ne olosuhteet, joihin sosiaalityöllä pyritään vaikuttamaan. Asiakassuunnitelma on sosiaalityön väline. (Räty 2010, 234 - 235.) Lastensuojelulain mukaan asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, mutta vähintään kerran vuodessa. Tarkastusajankohdan tulee myös käydä ilmi asiakassuunnitelmasta. Asiakassuunnitelma on tarkistettava erityisesti silloin, kun lapselle annettu tukitoimi tai palvelu alkaa tai loppuu. (Räty 2010, 238.)

Muukkosen mukaan asiakassuunnitelmia eli entisiä huoltosuunnitelmia jää paljon tekemättä koko Suomessa. Kuitenkin osa suunnitelmien puuttumisesta on harhaa, sillä suunnitelmat tulevista toimista on usein kirjattu muistiinpanoihin. Voi olla myös niin, että erillisen kirjatun suunnitelman hyödyllisyys asiakastyöhön on hämärtnyt tai ollut aina vähällä huomiolla. Suunnitelman kirjaamisen motiiviksi voi nähdä asiakassuunnitelman lakisääteisyyden. Suunnitelman motiivina voi nähdä myös sen tekemisen asiakkaan ja tämän perheen avuksi. Hyvin tehdystä ja kirjatusta suunnitelmasta asiakas voi motivoitua ja löytää toivonkipinän. Jos suunnitelmaa ei kirjata, työskentelyn suunta ja sovitut asiat saattavat jäädä hämäräksi tai muuttua prosessin aikana niin, että alkuperäinen suunnitelma on unohtunut. Lisäksi työn arvioiminen vaikeutuu, jos mihinkään ei ole kirjattu arvioitavia asioita. Muistiinpanoihin kirjatuisissa suunnitelmissa on hyvää se, että ne on kirjattu edes johonkin. Muistiinpanoja ei kuitenkaan

todennäköisesti tulosteta asiakkaalle eikä sieltä löydy otsikoita, ryhdyttämään suunnitelmaa. (Muukkonen 2008, 43.)

5 Perhetyö

Perheiden elämästä lähtevät tarpeet, kuten lasten kehitys- ja kasvatuskysymykset, vanhemmuuden tukeminen, perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisääminen ovat perhetyön lähtökohtia. Perhetyö pohjautuu niihin sosiaalivaltion huolehtimisen ja välittämisen periaatteisiin, joissa katsotaan tarpeelliseksi taata kaikille yhteiskunnan jäsenille perustuki turvallisuuteen ja hyvinvointiin. (Rytönen & Rönkkö 2010, 27.)

Tässä luvussa kerron ensin perheen määritelmästä, joka on muuttunut vuosikymmenien aikana vapaammaksi ja avoimemmaksi. Se, kuinka perhe määritellään kussakin kulttuurissa, ja perheen muuttuvat suhteet lasten kasvaessa ovat kiehtovia tapahtumia. Perhetyön kannalta perheen määritelmä on tärkeää, koska se vaikuttaa siihen, kuka on mukana perheen kanssa tehtävässä työssä. Perheen määritelmän jälkeen avaan hieman perhetyön perusajatuksia ja menetelmiä. Lisäksi käyn läpi perhetyön ammattilaisen ominaisuuksia ja pohdin perhetyön suunnitelmallisuutta.

5.1 Mikä on perhe?

Perheen määrittelyyn vaikuttaa vahvasti historialliset ja kulttuurilliset näkemykset perheestä ja sen merkityksestä yhteiskunnassa. Lainsäädäntö antaa usein omalla näkemyksellään kehukset perheiden kanssa työskentelevien työlle, mutta elämä on onneksi paljon monimuotoisempaa kuin lainsäädäntö. Kaikki ihmiset ovat jonkin perheen ja suvun jäseniä, vaikka eläisivätkin yksin. Perhe on politiikkaa, biologiaa sekä muuttuvaa kokemusta siitä, mikä on minun perheeni. On kuitenkin olemassa tiettyjä perhemalleja, joiden mukaan pyrimme jäsentämään pääsäämme omaa kuulumistamme perheeseen. Nykyaikana yhteiskunnallisissa instituutioissa ja ihmisten arjessa on ollut paljon puhetta perheen määritelmästä: voiko se olla kahden samaa sukupuolta edustavan yhteisö, kuinka määritellään uusperhe sekä onko sellaisia olemassa kuin eroperheitä? (Rytönen & Rönkkö 2010, 9.)

Perheen perustuskivenä pidetään parisuhdetta, josta syntyvä lapsi saa aikaan vanhemmuuden, sisaruuden ja isovanhemmuuden. Vaikka tämä onkin perheen yleisin määritelmä, jokainen perhe on erilainen oman perhekulttuurin ja heidän oman määritelmänsä kautta. Koska ihminen sisäistää lapsuuden perhemallin osaksi omaa persoonallisuuttaan ja vuorovaikutustapaan, parisuhteessa kumpikin osapuoli tuo oman lapsuudenperheensä vuorovaikutustavat uuteen perheeseen. Näitä vuorovaikutustapoja ovat esimerkiksi, kuinka suhtaudumme muihin ihmisiin ja tapahtumiin, kuinka otamme kontaktia toisiimme, kuinka ilmaisemme itseämme,

miten ilmaisemme tarpeitamme ja tunteitamme sekä kuinka me niitä tyydytämme. (Rytönen & Rönkkö 2010, 10 - 11.)

Perheet joutuvat elämään yhteiskunnallisina instituutioina kulttuuristen kontrollimekanismin, uskomusten ja odotusten ristitulessa. Perheillä on ollut jo hyvin pitkän aikaa erilaisia tehtäviä, kuten biologisia, koulutuksellisia, kasvatuksellisia, tuotannollisia sekä tunteisiin ja sosialisointiin liittyviä tehtäviä. Näiden lisäksi odotetaan, että perheet tekevät yhteistyötä yhteiskunnallisten instituutioiden kanssa, kuten päivähoiton, koululaitoksen ja sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän. Perheen jäsenten keskinäisten suhteet erottavat sen kaikista muista yhteiskunnallisista yhteisöistä. Moraaliset, taloudelliset, biologiset, sosiaaliset ja emotionaaliset tekijät määrittävät perhesuhteita. Useita perhesuhteita voidaan elää samanaikaisesti: kuten äitinä, siskona ja miniänä. Usein perhesuhteeseen liitetään myös huolenpidon ja hoivan velvollisuus. (Rytönen & Rönkkö 2010, 10.)

Hämäläisen ja Kankaan havaintojen mukaan perheen määritelmän muuttumista voidaan yrittää jäljittää vertaamalla eri aikakausien tietosanakirjojen määrittelyä perheestä. 1915 julkaistussa tietosanakirjassa perhe määriteltiin inhimilliseksi pienen yhteiskunnaksi, jonka isä, äiti ja lapset muodostavat. Perhe siis perustui hoivaan ja suojaan, jonka äiti ja isä antavat lapsilleen. 70-luvulla perheen määriteltiin koostuvan joko vanhemmista tai toisesta vanhemmasta ja heidän kanssaan asuvista naimattomista lapsista. Myös avoparit lapsineen sekä avopuolisot ilman lapsia muodostavat perheen. Perheen tehtävät olivat kuitenkin säilyneet samoina, kuten suvun jatkaminen ja kasvatuksellinen sosialisointi. (Hämäläinen & Kangas 2010, 7 - 8.)

Vuonna 2011 Tilastokeskus määritteli perheeksi avio-, avo- ja rekisteröityneet parit, joilla ei ole tai on lapsia sekä yhden vanhemman taloudet. Lapsen asemassa olevalle Tilastokeskus ei ole määrittänyt ikärajoitusta. Lapsiperheiksi luokitellaan taas perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. (Tilastokeskus 2011.)

Nykyään perhe voi koostua myös samaa sukupuolta edustavista vanhemmista tai avopuolisista ja heidän lapsistaan. Vuonna 1915 perheeksi ei nimitetty yksinhuoltajaa ja tämän lapsia. 1970-luvulla perheeksi tunnustettiin yksinhuoltaja lapsineen, mutta ei samaa sukupuolta olevat tai avoliitossa eläviä vanhempia. Yhteiskunta on ottanut vanhempien roolia lasten kasvatuksessa sekä tukee, turvaa ja suojelee lasta perheen vaikutuksilta. (Hämäläinen & Kangas 2010, 9.) Perheen määritelmä on siis muuttunut yhteiskunnan rakenteiden muuttumisen myötä. Perheelle on kuitenkin annettava tietyt rajat, jotta voidaan esimerkiksi pitää yllä tilastoja lapsiperheiden määrästä. Tilastojen ulkopuolella perheet ovat paljon monimuotoisempia ja perustuvat oikeastaan tunneperäiseen kokemukseen perheestä.

Perhesuhteita tutkittaessa on havaittu kaksi pääparadigmaa: ongelmakeskeinen ja solidaarisuusparadigma. Ongelmakeskeisen paradigman tutkimuskohteena ovat perheenjäsenten keskinäiset suhteiden ongelmat ja häiriöt ja solidaarisuuden paradigman perusteena on taas perheenjäsenten yhteisyys, yhteenkuuluvuus ja vastavuoroisuus. Näiden paradigmojen heikkous on se, että ne helposti pitävät tietynlaisia perhesuhteita ongelmaisina ja haittojen tuottavina. Erään tutkimuksen mukaan kiistanalaisia perhesuhteita ovat ne parisuhteet, jotka kyseenalaistavat tai rikkovat kulttuurillisia sääntöjä, normeja ja odotuksia. Nämä kaksi paradigmaa on helposti yhdistettävissä, kun perhesuhteita tutkitaan ambivalenssin, eli tilanteen, jossa erilaiset vastakkaiset sosiaaliseen rakenteeseen liittyvät mallit ovat mahdollisia, kautta. Ambivalenssin ilmaantuessa perhe-elämään, on perhetyö usein auttavana tukena siitä pois pääsemiseen. (Rytönen & Rönkkö 2010, 11.)

5.2 Lastensuojelun perhetyön lähtökohtia

Erillisenä nimenä perhetyö on melko uusi lastensuojelun avohuollon toimintamuoto. Menetelmänä taas sillä on pitkät perinteet suomalaisessa lastensuojelun käytännöissä, kuten vuosikymmeniä toimineessa tehostetussa kotipalvelussa. Ammatillinen perustelu perhetyölle liittyy lastensuojelussa kohdattuihin ongelmakohtiin, kun virastoissa ja toimistokäynneillä tapahtunut työ ei ole kohdannut perheiden tarpeita eikä työntekijä ole saanut riittävää kosketusta perheen arkeen. Perhetyön taustalla oleva tavoite on vähentää huostaanottoja ja sijoituksia, ja perhetyö nähdään myös taloudellisesti kannattavana vaihtoehtona. (Hurtig 2003, 25 - 26.)

Perhetyö vastaa lastensuojelun kahteen tehtävään: perheiden tukemiseen ja lapsen edun turvaamiseen. Perheiden tukeminen on helpompi liittää perhetyön toiminnaksi, kun taas lapsen edun turvaaminen perhetyössä on harvoin yksiselitteinen käsite. Tärkeä kysymys onkin, mikä on lapsen rooli perhetyön kokonaisuudessa. (Reijonen 2005, 10) Perhetyölle on myös asetettu melko suuret odotukset, sillä sen odotetaan luovan siltaa perheiden tarpeiden ja palvelujärjestelmän perinteisten auttamismuotojen välille. (Hurtig 2003, 25 - 26.)

Perhetyötä voidaan tehdä monissa eri toimintaympäristöissä, ja perhetyön ammattilaiset voivat tulla monista eri ammattikunnista. Perhetyötä voidaan kuvata toimintaympäristönsä mukaan, esimerkiksi neuvoloiden tai päiväkotien perhetyöksi, kuntien sosiaalitoimen perhetyöksi tai kolmannen sektori perhetyöksi. Toinen jaottelutapa on jaotella perhetyön palvelut eri elämäntilanteen osiksi, kuten sairaaloiden, koulujen, päihdepalveluiden tai lastensuojelutyön perhetyöksi. Perhetyötä voidaan myös jaotella sen lähtökohtien mukaan: onko perhetyö kotipalvelua, puuttumista, neuvontaa tai ohjausta. Perhetyön lähtökohtana on perheiden elämäntilanteesta nousevat tarpeet, jotka voivat liittyä vanhemmuuden tukemiseen, elinolojen parantamiseen, lasten kehitys- ja kasvatuskysymyksiin tai perheen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edistämiseen. Perhetyö pohjautuu hyvinvointivaltion periaatteisiin, joilla turvataan jokaiselle

yhteiskunnan jäsenelle perustuki hyvinvointiin ja turvallisuuteen. (Rytönen & Rönkkö 2010, 27.)

Perhetyö ei voi olla täysin kontrolloimatonta perheeseen kohdistuvaa työtä, sillä lastensuojelun perhetyössä on huomioitava lastensuojelulainsäädännön edellyttämät tehtävät. Lastensuojelulain mukaisten avohuollon tukitoimenpiteiden nojalla kunnan sosiaalilautakunnan on tuettava perhettä esimerkiksi järjestämällä lapselle ja perheelle tarvittavia terapiapalveluita, tuettava lasta tai nuorta koulunkäynnissä ja harrastuksissa sekä järjestettävä loma- ja virkistystoimintaa. Näissä lain tehtävistä nousevat lastensuojelun perhetyön käytännöt, jotka näkyvät perheiden arjessa. Lisäksi jokaiselle perheelle asetetaan mahdollisimman konkreettisia tavoitteita perheen tukemiseksi, jotta toteutunutta perhetyötä voisi arvioida. Tavoitteet ovat jokaiselle perheelle yksilöllisesti asetettuja ja ne tähtäävät perheen itsenäiseen selviytymiseen perheen arjessa. (Reijonen 2005, 10 - 11.)

Perhekeskeisyys ja perhelähtöisyys ovat perhetyössä keskeisiä käsitteitä. Tärkeimmäksi asiaksi kuitenkin nähdään näkökulma, jossa perheenjäsenet itse määrittelevät tarpeitaan, voimavarojaan ja tavoitteitaan. Perhetyön ammattilaisen odotetaan tässä kohdassa luovuttavan ammattilaisen asemasta ja kykyä muuttaa omaa toimintatapaansa asiakkaan ilmaisemien tarpeiden mukaisesti. Perhekeskeisyys ei syrjäytä lapsilähtöisyyden näkökulmaa, sillä perheen tukeminen vaikuttaa aina lapseen samoin kuin lapseen suunnattu toimenpide vaikuttaa perheeseen. Perhekeskeisyydessä ajatellaan, etteivät yksin lapseen kohdistuneet interventiot riitä. Perhetyöllä tulisi löytää ratkaisuja koko perheen ongelmiin ja voimavarojen vähyyteen. Perhekeskeisyys on siis yhdistelmä aikuislähtöisyyttä ja lapsilähtöisyyttä. (Hansen, Janhunen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Seppänen, Tapio & Vilén 2010, 27.)

Perhetyössä esiintyy erään teorian mukaan neljä eri mallia: 1) asiantuntijakeskeinen toimintamalli, 2) perheliittoutunut toimintamalli, 3) perheeseen kohdistuva toimintamalli ja 4) perhekeskeinen toimintamalli. Ensimmäisessä asiantuntijakeskeisessä mallissa perheillä ei ole riittävää tietoa tai kykyä ratkaista ongelmiaan. Tässä mallissa ammatillinen tietäminen ja arvo ovat tärkeimpiä elementtejä. Toisessa mallissa perhe nähdään jonkin verran kykenevänä, mutta se toimii kuitenkin työntekijän ohjeiden mukaisesti. Asiantuntijan rooli ja perheen käsitys siitä ovat tärkeitä. Perheen tehtävänä onkin toteuttaa perhetyöntekijöiden neuvoja, päätöksiä ja periaatteita. Kolmannessa mallissa tukitoimenpiteet kohdistetaan lapsen kehityksellisiin vaikeuksiin ja tarpeisiin. Perhe on riippuvainen ammattilaisista, mutta se on kyvykäs ja saa osallistua tavoitteiden asetteluun. Kolmannen mallin mukaan perhetyön tehtävänä on parantaa perheen kykyä käyttää hyväkseen ammatillisia palveluita. Neljännen mallin mukaan perheillä on yksilöllisiä tarpeita, joihin etsitään ratkaisuja yhdessä perheenjäsenten kanssa. Perheen tarpeet määrittävät tukitoimien ja perhetyöntekijöiden toimenkuvan ja asiantuntijuuden nähdään olevan sekä perheellä että työntekijöillä. (Hansen ym. 2010, 27 - 29.)

Perhekeskeisyyden toimintamalli on näistä malleista ihanteellisin. Perhekeskeisen mallin omaksumien edellyttää perusteellista muutosta asiantuntijakeskeiseen toimintaan. Joillain työntekijöillä ei ehkä ole lainkaan kokemusta työskentelystä vanhempien kanssa, vaikka heillä olisikin laaja työkokemus lasten kanssa työskentelystä. He ovat saattaneet olla pitkään töissä paikoissa, joissa on totuttu tekemään lapsiin suuntautuvaa työtä. Ammattilaiset ovat myös saattaneet tottua toimimaan päätöksentekijöinä. Tällöin on ehkä oletettu, että vanhemmat ovat asiantuntijoiden kanssa samaa mieltä ja täysivaltaisia yhteistyökumppaneita. Perhekeskeisyyden todellista olemusta voidaan pitää myös vielä hämärän peitossa, jolloin sitä on erittäin vaikea toteuttaa. (Hansen ym. 2010, 29.)

Lapsen rooli katoaa helposti aikuisten mielipiteiden alle. Aikuisilla on oma, usein vahvakin mielipide tilanteista ja asioista, joten lapsen halu ja toive voivat helposti unohtua. Lapsi on kuitenkin asiakas, ja vaikka lapsen perhe on myös perhetyön toiminnan kohteena, olisi syytä muistaa kuunnella lapsen toiveita. Kun lapsi kokee tullessa kuulluksi, hän on yhteistyöhaluisempi ja vastaanottavaisempi tukitoimille.

5.3 Perhetyön menetelmät

Perhetyön toiminnat eivät yksinomaan sijoitu avohuoltoon, vaan ne ovat mukana koko lastensuojelun kentässä. Lastensuojeluun on onnistuttu kehittämään uudenlaisia palveluja, jotka sijoittuvat laitos- ja avohuollon välimaastoon. Nämä palvelut pystyvät myös liikkumaan joustavasti perheiden tilanteiden ja tarpeiden mukaan. Avo- ja laitoshuollon rajan häivyttäminen voidaan nähdä keinona osoittaa sijoituksen väliaikaisuutta ja lapsen ja vanhemman suhteen jatkuvuutta. (Hurtig 2003, 26.)

Perhetyön menetelmät ja työkäytännöt ovat moniulotteisia. Lastensuojelun perhetyössä ja sen ympärillä toimii monia tahoja hyvin monenlaisissa tehtävissä, joten jo tästä syystä käytännöt eroavat toisistaan. Lastensuojelun perhetyön työmuodon alle mahdutetaan monenlaisia toimintaa, joista puhutaan esimerkiksi nimillä perhekuntoutus, perhetukityö, avopalvelutyö, avohuollollinen perhetyö, kenttätyö ja niin edelleen. Perhetyö voidaan ymmärtää monella eri tavalla. Perhetyössä on kuitenkin yleensä läsnä tukemisen ja kontrollin elementit. Perhetyö on usein muutokseen tähtäävää, perheen ja lasten hyvinvointia lisäävää tavoitteellista toimintaa. Perhetyössä perhe pyritään nähdä kokonaisuutena, johon jokainen perheen jäsen vaikuttaa omalla toiminnallaan. (Reijonen 2005, 9 - 11.) Perhetyön menetelminä on käytetty esimerkiksi verkostotyötä, esimerkkinä läheisneuvonpitomenetelmä. Lisäksi viime aikoina erilaiset lomakkeet, kartat ja kortit ovat yleistyneet, esimerkkinä vanhemmuuden roolikartta. (Saarnio 2004, 252.)

Perhetyö voi olla arkista apua, jolloin perheen kanssa työskentelevä osallistuu perheen arkiin askareisiin, kuten siivoamiseen ja ruoanlaittoon. Näin odotetaan neuvomisen ja keskustelun käyvän luontevammin touhuamisen lomassa. Perhettä voidaan myös neuvoa ja ohjata yhdessä tarkastelemalla pulmatilanteita ja pohtia ongelmanratkaisua perheterapiaa muistuttavalla työotteella, jota sanotaan keskustelulliseksi perhetyöksi. Perheiden avuksi on myös perustettu toiminnallisia perheleirejä. Leirien tarkoitus on katkaista vanhempien mahdollinen uupumus, tarjota perheille elämyksiä sekä tuoda vaihtelua arkeen. Toiminnallisessa perhetyössä keinona käytetään tekemistä keskustelun sijaan. Tämän työkäytännön taustalla on tieto siitä, että kaikille keskustelu ei sovi, vaan toiminnankin kautta voidaan luoda muutoksia ajattelutapoihin ja toimintaan. (Hurtig 2003, 28.)

Työntekijöiltä on alettu viime aikoina edellyttää hyviksi osoitettujen menetelmien käyttöönottamista. Sosiaalityöhön liittyvät toiminnalliset työmenetelmät alkavat pikkuhiljaa löytää paikkaansa perinteisen keskustelevan sosiaalityön rinnalle. Kuitenkin sosiaalityön ammatilliset menetelmät näyttävät olevan hyvin rikkonaisia. Usein menetelmät näyttäytyvät osittain palveluna ja osittain välineenä eikä nimenomaan määriteltyinä menetelminä. Menetelmien yhteydessä puhutaan usein ”hiljaisesta tiedosta”, arvolähtökohdista ja olosuhteista, jättäen metodiorientaation taka-alalle. Sosiaalityötä onkin systemaattisesti suunnattava metodiseen suuntaan, jotta omaa työtoimintaa opitaan arvioimaan kriittisesti ja hallitsemaan työprosessia. (Timonen-Kallio 2009, 8 - 9.)

Viime vuosina voimavara- ja ratkaisukeskeisyys ovat olleet suosittuja ajattelutapoja perinteiselle ongelmakeskeiselle ajattelutavalle myös lastensuojelun perhetyössä. Työskentelyn tavoitteena on nähdä ongelmien sijasta ratkaisuja ja nähdä asiat voimavaroina sekä päästä eroon voimia vievistä toimintatavoista. Voimavarakeskeiseen ajatteluun liittyy myös menneisyyden näkeminen voimavarana, syy-seuraussuhteiden pohtimisen vähentäminen sekä työskentelyn kohdentaminen tulevaisuuteen ja onnistumisien ja vahvuuksien korostamiseen ja niiden etsimiseen. (Saarnio 2004, 247 - 248.)

Järvenpään perhetyön yksikön menetelminä käytetään koti- ja toimistokäyntejä sekä siellä erilaisten asioiden pohtimista ja purkamista. Usein perheohjaajat ovat antaneet edellisellä kotikäynnillä jonkin kotitehtävän, ja sen kautta puhutaan pieltä askarruttavista asioista. Lasten kanssa käytetään paljon piirtämistä, erilaisten tehtävien tekemistä sekä erilaisten korttien kanssa työskentelemistä. Perheohjaajat tapaavat tarvittaessa myös lapsen opettajaa, koulukuraattoria ja muita lapsen läheisiä aikuisia.

Ammatillisia työmenetelmiä voi käyttää lastensuojelutyössä monella tavalla, mutta niiden yhteydessä on otettava huomioon muutamia perusperiaatteita. Ensinnäkin menetelmän valintaan vaikuttavat aina asiakkaan tarpeet ja työskentelyn tavoitteet. Myös asia, jonka kanssa

työskennellään, vaikuttaa ratkaisevasti menetelmän käyttöön. Työn kohteena voi olla esimerkiksi lapsen avohuollon aloittaminen, jolloin pyritään rakentamaan työntekijän ja lapsen välistä suhdetta tai lapsen valmistelu huostaanoton purkuun. Tällöin sama työmenetelmä näyttäytyy erilailla asiakassuunnitelman ja tiedonmuodostuksen näkökulmasta. Työntekijän pohjakoulutuksella on myös huomattava vaikutus ammatillisten työmenetelmien käyttämisessä. Lisäksi työyhteisössä voi olla yhteisesti sovittuja ammatillisia työmenetelmiä, jolloin yhteisesti sovittu toiminta edustaa ja vahvistaa yhteisön toimintakulttuuria ja dialogisia rakenteita. (Timonen-Kallio 2009, 18.)

5.4 Perhetyön ammattilainen

Tutkimuskysymyksenäni on, mikä merkitys lastensuojelun asiakassuunnitelmalla on perheohjaajien työhön. Siksi paneudun hieman perhetyön ammattilaisen työhön sekä siinä esiintyviin ominaisuuksiin ja vaatimuksiin. Lastensuojelun perhetyöntekijän työnkuvauksissa työ katsotaan olevan lastensuojelulain tarkoittamaa perhe- ja yksilökohtaista, ennaltaehkäisevää tai korjaavaa avohuollon tukitoimintaa (Reijonen 2005, 10). Perhetyötä tekevä ammattilainen toimii useimmiten perhetyöntekijän nimikkeellä. Kuitenkaan lainsäädännössä ei ole esitetty kelpoisuusehtoja perhetyöntekijälle, joten siihen vaadittavaa koulutusta ei myöskään ole. Useimmiten perhetyötä tekevä on sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinnon tai muun aiemman vastaavan koulutuksen suorittanut. (Hansen ym. 2010, 24.) Järvenpäässä lastensuojelun perhetyötä tekevä toimii perheohjaajan nimikkeellä.

Sosiaalialalla työskentelevän on muututtava tämän toimintaympäristössä tapahtuvien muutoksien mukana. Muutokset liittyvät usein palveluihin, asiakaskuntaan, talouteen, yhteiskuntaan ja teknologiaan. Ammatillinen kasvu ja työssä kehittyminen ovat näin ollen aina suurennuslasin alla. Ihminen toki kasvaa ja kehittyy koko elämänsä ajan, mutta kasvu ei ole käytännössä koko ajan jatkuvaa. Työntekijöiden työmotivaatio saattaa kadota, työtehtävät voivat muuttua rutiineiksi tai työntekijät kadottavat mielenkiinnon työhönsä. Lastensuojelun perhetyössäkin käydään keskustelua ammatillisesta pätevyydestä. Nykyään ei enää riitä tehtäväpätevyys, vaan työntekijän on ymmärrettävä työn kokonaisuus ja pystyttävä kehittämään työtään. (Reijonen 2005, 11 - 12.)

Ammattitaito koostuu työntekijän pätevyydestä tehtävään ja työn vaatimuksista. Organisaation asettamia vaatimuksia työntekijälleen ovat esimerkiksi valmius työhön, tiedot, taidot, työkokemus sekä henkinen työskentelytapa, jotka ovat työn suorittamisen edellytyksiä. Vaatimukset jaotellaan useimmiten kolmeen eri tyyppiin: innovatiivisiin, tuotannollisiin ja normatiivisiin vaatimuksiin. Innovatiiviset vaatimukset liittyvät ammatilliseen osaamiseen, jossa työntekijä kehittää itse omaa työtään ja persoonallista työtapaansa. Tuotannolliset vaatimukset liittyvät työn välittömään suorittamiseen vaadittaviin ammattitaitoihin ja tietoihin, kun

taas normatiiviset vaatimukset ovat työntekijän omia henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten sopeutumista työhön ja työaikaan sekä vuorovaikutustaitoja ja motivoitumista. (Reijonen 2005, 12 - 13.)

Lastensuojelun perhetyöntekijän keskeiset ammatilliset vaatimukset ovat innovatiivinen ja normatiivinen osaaminen, mutta hän tarvitsee myös tuotannollista osaamista, kuten tietotekniikkataitoja. Normatiivisesta osaamisesta perhetyöntekijä käyttää motivoituneisuutta ja työhön sitoutuneisuutta. Perhetyö vaatii jatkuvaa sopeutumista muuttuviin tilanteisiin asiakkaiden sekä organisaation kanssa. Innovatiivinen osaaminen on taas perhetyössä läsnä kaiken aikaa. Perhetyön perusluonne on jo uutta luovaa ja kehittävää työtä, jotka kohdistuvat sekä asiakasprosessien ja työmenetelmien parempaan hallintaan sekä työntekijän omiin kehittämistarpeisiin. Perhetyössä puhutaan paljon esimerkiksi työntekijöiden moniammatillisesta yhteistyöstä, kehittämishankkeista ja uusista työmenetelmistä, joissa tulisi käyttää apuna innovatiivista osaamista. Perhetyöntekijän ammatissa työntekijä hyötyy melkein mistä vain tiedosta ja osaamisesta. Perhetyöhön liittyvät nimittäin kaikki elämänalueet, joten työntekijältä onkin perusteltua odottaa laajaa tietämystä ja osaamista elämän eri tapahtumista. (Reijonen 2005, 13 - 14.)

5.5 Suunnitelmallinen perhetyö

Suunnitelmallisuus ei rajoitu pelkästään perhetyöhön. Koko sosiaalityön tulisi olla suunnitelmallista. Lastensuojelutarpeen selvitys aloittaa suunnitelmallisen työskentelyn, mikäli päätetään jatkaa lastensuojelun asiakkuutta. Alkuarvioinnissa laadittu yhteenveto toimii suunnitelmallisen sosiaalityön eli asiakassuunnitelman pohjana. Alkuarvioinnin yhteydessä alkaa myös asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyö, jonka varassa toteutetaan suunnitelmallista työtä. Asiakkaan aktiivisen roolin tunnistaminen ja tunnustaminen suunnitelmallisessa sosiaalityössä välittää asiakkaalle tiedon, että häntä kunnioitetaan ja hänestä pidetään huolta. Lisäksi se tukee sosiaalityön prosessia. (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 236 - 237.)

Suunnitelmallisesta lastensuojelutyöstä puhutaan paljon, mutta käytännössä se on haastavaa. Asiakkaan voimavarat, halukkuus ja valmiudet sekä asiakastilanteet ovat yksilöllisiä sekä vaihtelevat helposti tilanteen mukaan. On myös riski, että lastensuojelutyöntekijän työ muuttuu kaaottiseksi tai kiireiseksi asiakkaiden muuttuvien elämäntilanteiden myötä. Kaiken lisäksi työn resurssit koetaan puutteellisiksi. Työntekijä voi vastata omalta osaltaan suunnitelmissa pysymisestä ja suunnitelmien tekemisestä. Työntekijän tehtävänä onkin asettaa työlleen rajat, joiden sisällä on mahdollista muokata yhteistyötä kunkin asiakkaan tarpeiden mukaan. Ilman suunnitelmaa työntekijä voi kokea olevansa hukassa, samoin kuin asiakasperheetkin. Ilman suunnitelmaa perheet eivät tiedä, mitä on tapahtumassa, mitä se heille merkitsee sekä mitä yhteistyö lastensuojelun kanssa tarkoittaa. (Möller 2004, 17 - 18.)

Sosiaalityö on vaikuttavaa, kun se pohjautuu hyvään suunnitteluun. Suunnitelmallisuuden toteuttaminen vaatii aikaa ja rakennetta toteuttaa se. Lapsen kanssa -hankkeessa kehitettiin lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmaan perustuvaa suunnitelmallisen sosiaalityön vaihetta, sen prosessia, sisältöjä ja menetelmiä. Hankkeen tavoitteena oli lisätä sosiaalityön suunnitelmallisuutta. Hankkeen mukaan suunnitelmallista työtä on vaikea aloittaa suoraan suunnitelman tekemisestä, eli aivan ensimmäiseksi on tehtävä lapsentilanteenarvio. Arvion on myös oltava tuore, sillä vuoden tai kahden takaiselle arvioinnille ei voi perustaa uutta suunnitelmaa. Hankkeen aikana suunnitelmallisesta työstä kehitettiin erilaisia perusteltuja työtapoja, jotka olivat jo ennestään tuttuja lastensuojelun työntekijöille. Asiakassuunnitelmaan perustuva lastensuojelun sosiaalityö on jaettavissa kolmeen eri vaiheeseen: suunnitelman tekemiseen, työskentelyyn ja arviointiin. (Muukkonen 2008, 38 - 42.)

Hyvä suunnitelma on kuin kartta. Siihen on merkitty määränpää ja vaihtoehtoisia reittejä kohti sitä. Erilaisista hidasteista tai vaikeakulkuisista paikoista ei kannata välittää, sillä ylä- ja alamäkiä tulee aina. Jokaisella matkaan osallistujalla on omat tehtävänsä ja roolinsa matkan päämäärän toteutumiseksi. Matkan vetäjä näyttää tietä muille matkaajille ja auttaa muita löytämään päämääränsä. Hyvä suunnitelma on joustava ja valmis muuttumaan tilanteiden ja tarpeiden mukaan. Suunnitelman muuttaminen ei tarkoita sitä, että sitä ei tarvita ollenkaan. Lastensuojelussa voidaan joskus yrittää tehdä helpoimman kautta ja ohittaa suunnitelmallisuuden merkityksen työn ja asiakkaiden vaikeudella. Suunnitelma on myös työntekijän oman työn jäsenyyksen ja hallitsemisen väline. (Möller 2004, 17 - 18.)

Suunnitelmallisen työn vihollisena on kiire. Sosiaalityöntekijöiden kesken työtä verrataan usein tulipalojen sammuttamiseen, eli eteen tulevat tilanteet hoidetaan nopeasti pois alta. Oma työtä ei siis ehdi suunnitella tai toteuttaa suunnitelmallisesti. Tällöin asiakas saattaa nähdä työn sattumanvaraisena. Työntekijän suunnitelmallinen ote heijastuu myös asiakastyöhön: jos työ ei ole suunnitelmallisuutta, asiakkaiden tilanne tuskin tulee muuttumaan. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 237 - 238.)

Hyvin suunnitellussa lastensuojelutyössä tavoitteet asetetaan tarpeeksi konkreettisiksi, jotta asianosaiset ymmärtäisivät, miksi toimitaan tietyllä tavalla. Asiakkaiden tilanteisiin pitäisi kehittää mahdollisimman selkeä ja konkreettinen tavoite. Jos tavoite on liian ympäröivä, tavoitteen toteutumisen arviointi saattaa käydä ongelmalliseksi. Suunnitelmallinen työskentely vaatii myös jatkuvaa arviointia. Työntekijän pitäisi kokoajan arvioida, tuleeko asiakas autetuksi ja hyöttykö asiakas työskentelystä. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 239.)

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Tutkimukseni kohteena olivat Järvenpään perhetyön yksikön kahdeksan perheohjaajan näkemykset asiakassuunnitelman merkityksestä heidän työhönsä. Tutkimukseni aineiston sain haastattelemalla näitä kahdeksaa perheohjaajaa. Purin haastattelut litteroinnin avulla ja sen jälkeen käytin analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tässä luvussa kerron aineiston hankinnasta sekä käyttämästäni tutkimusmenetelmästä.

Haastateltavat perheohjaajat sain tutkimukseeni, kun lähetin perhetyön yksikkö Tilkkuun sähköpostia, jossa kerroin tarvitsevani kuudesta kahdeksaan haastateltavaa. Olimme jo aiemmin sopineet perhetyön yksikön päällikön kanssa tutkimukseni aiheesta, sen toteutuksesta sekä tutkimusmenetelmästä, joten perheohjaajat tiesivät jo etukäteen tutkimuksestani. Ehdotin heille viisi vaihtoehtoista päivää, jolloin voisin käydä heitä haastattelemassa. Suoritin Tilkussa viimeisen vuoden harjoitteluni, joten työntekijät tuntevat minut. Lähetin haastattelukysymykseni haastateltavilleni noin viikkoa ennen haastatteluja sekä vein ensimmäisenä haastattelupäivänä Tilkkuun tutkimussuunnitelmani, jotta he voisivat tutustua tutkittavaan aiheeseen paremmin.

Haastateltavistani neljä oli koulutukseltaan sosionomeja, joista yksi oli lisäksi kirkon nuorisotyöohjaaja. Yhdellä haastateltavalla oli sosiaalialan ylempi AMK tutkinto, yksi oli kirkon nuorisohjaaja, yksi lasten- ja varhaisnuorten työntekijä-diakoni ja yksi sosiaaliohjaaja. Haastateltavillani oli melko suuria eroja työkokemuksesta perhetyössä. Joillain oli ollut perhetyöstä kokemuksia jo edellisissä työpaikoissa, mutta hieman eri työmuodossa. Pisimmät työurat perhetyössä oli kahdella työntekijällä 18 vuotta ja lyhyimmät olivat neljä ja seitsemän kuukautta. Kaikki haastattelemani perheohjaajat olivat naisia.

6.1 Laadullinen tutkimus

Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus on suuri joukko erilaisia tulkinallisia, luonnollisissa oloissa toteutettavia peruskäytänteitä. Kvalitatiivisella tutkimuksella ei ole tiettyä teoriaa, metodeja tai paradigmaa, joten sitä on myös hyvin vaikea määritellä. (Metsämuuronen 2008, 9.) Kuitenkin erään havainnon mukaan laadullisessa tutkimuksessa on siirrytty 1980-luvun aineiston keruun pohdintoista 1990-luvun aineiston analyysin ongelmiin. Laadullisessa tutkimuksessa on siis alettu keskittyä enemmän aineiston analysoimiseen, joten metodiikassa on päästy syvemmälle kuin ennen. Sarajärven ja Tuomen mukaan tämän havainnon asettaa kyseenalaiseksi kirjallisuudessa esiintyvä muoto, jonka mukaan laadullinen tutkimus on aina kokonaisuus. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 68.)

Laadullisen tutkimuksen voidaan sanoa olevan prosessi. Aineistoon liittyvät näkökulmat ja tulokset kehittyvät prosessinomaisesti tutkijan tietoisuudessa tutkimusprosessin edetessä, kun

aineistonkeruun välineenä on tutkija itse. Lisäksi tutkimuksen etenemisen eri vaiheita ei välttämättä pysty laittamaan järjestykseen ennen tutkimusta, vaan eri vaiheita voidaan työstää samanaikaisesti ja ratkaisut voivat muotoutua vähitellen tutkimuksen edetessä. Laadullisen tutkimuksen eri vaiheita on yleensä tutkimustehtävän asettaminen, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja aineiston analyysi. Nämä eri vaiheet limittyvät toisiinsa ja muotoutuvat tutkimuksen kuluessa. (Kiviniemi 2007, 70.)

Minulle oli alusta asti selvää, että haluan tehdä laadullisen tutkimuksen ja se mahdollistui, kun sain valita tämän aiheen. Keskustelin perhetyön yksikön päällikön kanssa tutkimusmenetelmistä, ja haastattelu tuntui kaikkein sopivimmalta vaihtoehdolta. Haastattelun avulla saan selville perheohjaajien mielipiteet ja näkemykset asiakassuunnitelmasta sekä voin tehdä lisäkysymyksiä haastateltavalle.

6.2 Haastattelu

Haastattelun tehtävänä on välittää kuvaa haastateltavan tunteista, käsityksistä, ajatuksista ja kokemuksista. Myös tutkijan omat käsitykset ohjaavat hänen lähestymistapaansa tutkimukseen. Haastattelu on kuitenkin suora tulkitsemistapa verrattuna esimerkiksi piirustusten tulkintaan. Haastattelijat kertoo suoraan, mitä mieltä on, mutta piirustuksilla voi olla monta eri merkitystä, ja ne aukeavat jokaiselle ihmiselle omalla tavalla. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 41.)

Haastattelua on hyvä käyttää aineiston keruumenetelmänä, kun halutaan tietää, mitä mieltä ihminen on tietystä asiasta. Haastattelulla tarkoitetaan henkilökohtaista haastattelua, jossa haastattelijat esittää suulliset kysymykset ja merkitsee saadut vastaukset paperille. Haastattelun etu tiedonkeruumenetelmänä on sen joustavuus; haastattelijat voi tarkentaa kysymystä, käydä dialogia haastateltavan kanssa, esittää kysymykset hyväksi havaitussa järjestyksessä tai selventää käytettyjä sanontoja. Lisäksi haastateltava voi toimia havainnoitsijana ja havainnoida esimerkiksi ilmeitä ja eleitä, jolloin saadaan toissijaista aineistoa. Haastatteluissa on aina muistettava, ettei yleistä saatua yksilön vastauksia kaikkien ihmisten mielipiteiksi. Tutkimusmenetelmänä haastattelua on kuitenkin kritisoitu, mutta kritiikki näyttää liittyvän enimmäkseen metodisiin ongelmiin, jotka ovat ratkaistavissa esimerkiksi tarvittavalla rahoituksella tai haastattelijoiden koulutuksella. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 72 - 73.)

Haastattelulla on myös muutama haittapuoli. Haastattelijalla on oltava taitoa ja kokemusta haastattelutilanteista. Hirsjärven ja Hurmeen mielestä haastattelijan tehtävään pitäisi koulutautua. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35). Haastattelin itse perheohjaajat. Pysin valmistautumaan haastatteluihin hyvin ja kävin läpi haastattelukysymykset miettimällä, minkälaiset vastaukset saattavat vaatia lisäkysymyksiä ja mitä teen, jos haastateltavalla ei ole mitään sanottavaa. Lisäksi muistutin itseäni kuuntelemaan tarkasti haastattelijan vastauksia ja luomaan

mahdollisimman luonnollisen dialogin haastateltavan kanssa. Muihin haastattelun haitoiksi katsotaan suuret kustannukset, ajankäyttö, mahdolliset virhelähteet sekä raportoinnin, analysoinnin ja tulkinnan ongelmallisuuden (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35).

Haastattelun tavoitteena on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta asiasta. Jotta haastateltava voisi antaa kaiken tietonsa, on perusteltua antaa haastattelukysymykset, teemat tai ainakin haastattelun aiheen haastateltavan tarkasteltavaksi. On myös eettisesti perusteltua, että haastateltavat tietävät, mitä haastattelu koskee, ennen kuin lupautuvat tutkimukseen. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 73.) Lähetin haastattelukysymykset noin viikkoa ennen haastattelua, mutta olin hieman muuttanut niitä haastattelupäivään mennessä. Moni haastateltava kertoi jännittävänsä haastattelua, sillä kysymykset olivat vaikeita. Haastateltavat sa-noivat kuitenkin, että oli hyvä nähdä kysymykset etukäteen, jotta he pystyivät varautumaan kysymyksiin ja orientoitumaan hieman aiheeseen.

Haastattelupäiviksi muotoutuivat 24.5, 25.5 ja 30.5. Ensimmäisenä päivänä haastattelin neljä perheohjaajaa ja seuraavina kertoina kaksi haastateltavaa päivässä. Olin varannut tunnin jokaista haastattelua varten, mutta ensimmäisenä haastattelupäivänä huomasin sen olevan liikaa. Seuraaville haastattelupäiville sovinkin haastateltavien kanssa hieman tiiviimmän aikataulun. Haastattelut olivat Tilkun omissa tiloissa, ja toivoin tutusta ympäristöstä olevan apua tutkimustulosten luotettavuuden kannalta. Haastattelun alussa kysyin lupaa nauhoittaa haastattelun sekä kerroin, että olin muuttanut haastattelukysymyksiä jonkin verran niistä, jotka olin lähettänyt heille aiemmin. Kerroin myös litteroivani haastattelut ja kysyin halusiko haastateltava litteroinnin tarkistukseen. Yksi halusi tarkastaa litteroinnin ja yksi toivoi, etten käyttäisi hänen haastattelustaan suoria lainauksia tutkimukseeni. Haastatteluihin meni pisinimmillään 22 minuuttia ja 42 sekuntia ja lyhimmillään 10 minuuttia ja 16 sekuntia.

Haastatteluiden aikana tuli eteen muutama häiriötekijä. Erään haastattelun aikana perheohjaajan puhelin soi, johon hän pyysi lupaa vastata, sillä sosiaalityöntekijä soitti. Toisessa haastattelussa pidimme haastattelun neuvottelutilassa, jossa on lasiseinät, joten puheemme kuului käytävälle. En kuitenkaan usko tämän vaikuttaneen haastateltavaan. Muuten haastattelut sujuivat mielestäni hyvin ja ongelmitta. Nauhoitin haastattelut sekä kirjoitin muutaman apusanan kysymysten alle. Huomasin, että ensimmäisissä haastatteluissa kysymyksistäni saattoivat paistaa omat ennakkoluuloni aihetta kohtaan. Saatoin esimerkiksi kysyä: ”... ilmeisesti sulta ei olla myöskään kysytty sun mielipidettä...?” tai ”et sitten varmaan tiedä ketä palaverissa on ollut...?”. Tämän huomattuani, pyrin kysymään kysymykset neutraalimpaan sävyyn seuraavissa haastatteluissa.

6.3 Aineiston analyysimenetelmät

Tutkimustulosteni analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jossa tarkastellaan tekstimuotoisia tai tekstiksi muutettuja aineistoja. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan erillään samanlaisuuksia ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysissä aineisto jaetaan pieniin osiin, koodataan ja järjestetään uudelleen. Sisällönanalyysi kytkee tulokset ilmiön laajempaan viitekehykseen ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta asiasta tiivistetty kuvaus. (KvaliMOTV 2012.)

Sisällönanalyysi alkaa sillä, että on rajattava tarkka ilmiö, josta on kuitenkin kerrottava kaikki, mitä irti saa. Muu ”turha” materiaali on jätettävä pois. Yleensä tällainen tarkasti rajattu ilmiö löytyy jo tutkimuksen perusteista ja tutkimuskysymyksistä. Toisessa sisällönanalyysin vaiheessa haastattelu litteroidaan ja tekstiin merkitään, mitkä asiat ovat kiinnostavia tutkimuskysymysten kannalta. Tämä merkitseminen voi tapahtua koodaamalla, jonka merkintätavat jokainen tutkija voi itse määritellä. Koodimerkeillä on kuitenkin muutamia tärkeitä tehtäviä: ne sisältävät sisään kirjoitettuja muistiinpanoja, niillä jäsennetään aineistoa, ne kuvailevat tekstiä ja toimivat aineiston jäsennyksen testausmenetelmänä sekä niiden avulla voidaan paikantaa tekstin kohtia. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 92.)

Sisällönanalyysin kolmannessa vaiheessa aloitetaan varsinainen analyysi. Tässä vaiheessa tutkija luokittelee, teemoittaa tai tyypittelee aineiston. Luokittelussa aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, kuinka monta kertaa kukin luokka esiintyy aineistossa. Taulukko on yleisin luokittelun esittelymuoto. Teemoittelussa taas keskitytään siihen, mitä kustakin teemasta on sanottu. Tällöin voidaan tarkastella eri teemojen esiintymistä aineistossa. Teemahaastattelussa aineiston teemoittelu on helppoa, sillä teemat ovat jo muodostuneet itsestään. Tyypittelyssä aineisto jaetaan tietyiksi tyypeiksi. Tiettyjen teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä aiheita, joista muodostetaan yleistys eli tyyppiesimerkki. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 93.) Aineistoni analyysin aloitin käyttämällä tyypittelyä, sillä koin siitä olevan eniten hyötyä tutkimukseni kannalta. Nopeasti huomasin kuitenkin teemoittelun sopivan paremmin, kun lähdin tarkastelemaan, mitä haastateltavat kertoivat aiheesta. Kun olin saanut tyypittelyn valmiiksi, eli sain kerättyä haastateltavien näkemykset yläluokkien alle, siirryin sujuvasti teemoitteluun.

Laadullisen tutkimuksen vaiheet:

1. Rajaa tarkka aihe, jota haluat tutkia.
2. Litteroi aineisto ja koodaa tärkeät asiat tutkimuksen kannalta.
3. Kerää koodatut kohdat yhteen.
4. Teemoittele, luokittele tai tyypittele aineisto.
5. Tee yhteenveto.

(Sarajärvi & Tuomi 2009, 92.)

6.4 Litterointi

Tutkimustulosten julkaiseminen edellyttää litterointia. Litterointikäytännöistä puhuminen on tärkeää, sillä se nähdään olennaisena osana laadullisen tutkimuksen validiteettia eli pätevyyttä. Tekstiksi purettu puhe lisää analyysin läpinäkyvyyttä sekä mahdollistaa tutkijan tekemät tulkinnat ja uudelleenanalyysit. Tulkintojen liittäminen aineistoon ja analyttinen läpinäkyvyys parantaa laadullisen tutkimuksen validiteettia. Litteraatio on tutkijan tekemien valintojen ja havaintojen tuote. Tutkijan valitsema ote, päätökset siitä, miten ja mitä litteroida sekä valikoivan aineiston esittäminen voivat huomaamatta rakentaa osallistujista tutkijan esiymmärrystä vastaavan kertomuksen. Tämän takia oma esiymmärrys on otettava tarkastelun kohteeksi. Aineiston purkamisen työläyden vuoksi tutkija joutuu tekemään ratkaisuja ajallisesta tehokkuudesta aineiston kommunikoitavuuden, luettavuuden sekä purun tarkkuuden välillä. (Nikander 2010, 432 - 434.) Päätin jättää litteroinnista pois kaikki haastattelijan hönykäykset, ynähdykset ja miettimistauot, sillä tutkimukseni pätevyys ei ole niistä kiinni. Näiden karsiminen helpotti litterointia ja ajankäyttö oli tuloksellisempaa.

Seuraavassa on esimerkki tekemästani litteroinnista. Siinä kysyin haastateltavaltani, onko hänen ammatillista näkemystään kuultu asiakassuunnitelman laadinnassa.

Haastattelija: Onko sun mielestä sun ammatillista näkemystä kuultu ja otettu huomioon siinä asiakassuunnitelman laadinnassa?

Haastateltava: Kerran on sosiaalityöntekijä lähettänyt viestin, että onko tämä asiakassuunnitelma hyvä, mutta mikäs mä siihen olen sanomaan mitään.

Haastattelija: Pitikö sitä sun mielestä sitten korjata?

Haastateltava: Aika suppeahan se oli, mutta enhän mä tiedä millanen se pitää olla. Enhän mä ole koskaan niitä tehnyt enkä sikäli tiedä niistä mitään. Sitten mä vaan lähetin, että hyvä on, että tulihan siinä esille ne perhetyön tavoitteet ja että perhetyötä ylipäätään on tällä kaverilla.

Haastattelija: Joo, okei.

6.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Haastattelujen litteroinnin jälkeen aloin tutkimuksessani työstää aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Aineistolähtöinen analyysi voidaan Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämässä analysoitava informaatio voi olla auki kirjoitettu haastatteluaineisto, joka pelkistetään tai tiivistetään niin, että jätetään tutkimukselle epäolennaiset asiat pois. Tutkimusta ohjaa tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistoa tiivistetään merkitsemällä tutkimustehtävälle olennaiset asiat. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 109.)

Haastatteluiden litteroinnin jälkeen tulostin tekstin paperille ja aloin etsiä tutkimukselleni oleellisia ilmauksia ja vastauksia. Annoin jokaiselle haastatteluissa esiintyville samantyyppiselle vastaukselle oman värin ja etsin aiheisiin sopivia ilmauksia. Kaiken muun jätin aineistotani pois. Tämän jälkeen kirjoitin jokaisesta vastauksesta tiivistyneemmän muodon paperille ja aloin tyyppitellä vastauksille yleisempiä ilmauksia, sanoja tai lauseita. Keräsin yhden lauseen tai sanan alle kaikki haastateltavat, jotka jakoivat saman näkemyksen tyyppi-ilmauksen kanssa. Tämän jälkeen tekstistä alkoi nousta selkeitä teemoja ja niihin liittyviä näkemyksiä. Tyypittelystä siirryinkin teemoittelun puolelle, sillä huomasin sen sopivan paremmin tutkimukselleni. Teemoittelussa painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu (Sarajärvi & Tuomi 2009, 93). Mielestäni tämä vaihto tapahtui sujuvasti, enkä usko sillä vaikutusta tutkimustuloksiini.

Haastattelut eivät olleet kovin pitkiä. Pisinkin haastattelu kesti 22 minuuttia ja 42 sekuntia. Perheohjaajat sanoivat kysymysten olleen vaikeita, sillä asiakassuunnitelman laatiminen ei suoranaisesti liity heidän työkenttäänsä. Haastatteluiden pituuden takia tekstistä nousi helposti tiettyyn teemaan liittyviä ilmauksia. Vaikka litteroitua tekstiä ei ollut paljon, yritin saada siitä kaiken mahdollisen irti.

Löysin haastatteluista viisi eri teemaa, jotka nousivat merkittävimpinä esille. Jo haastattelukysymyksissä olin jo miettinyt muutaman teeman valmiiksi, jotka myös näkyivät haastatteluista. Lisäksi löysin haastatteluista lisäteeman, perheohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyön, joka nousi esille usean haastattelijan kanssa pitkin haastattelua.

7 Tutkimustulosten analyysi

Sain haastatteluista hyvin erilaisia vastauksia. Aineistoa lukiessani tulivat esille perheohjaajien erilaiset näkemykset asiakassuunnitelman merkityksestä heidän työhönsä. Oletin haastatteluista saamieni vastausten olevan enemmän toistensa kaltaisia. Siitäkin huolimatta oli mielenkiintoista olla itse tutkijana. Samalla ymmärsin oman ”valtani” tutkijana, sillä on minusta kiinni, mitkä asiat nostan esille ja mitkä sivuutan. Pyrin olemaan mahdollisimman objektiiv-

nen tutkimustani kohtaan eli en anna omien näkemysteni vaikuttaa tutkimustuloksiin. Pyrin nostamaan esille ne aiheet, jotka ovat keskeisiä tutkimukseni kannalta.

Tässä luvussa esittelen keskeisimmät teemat, jotka nousivat tutkimuksestani. Olen nostanut esille viisi teemaa, joista neljä ensimmäistä nousi jo tutkimustehtävää pohtiessani ja tutkimuskysymyksiä asettaessani. Ensimmäiset teemat liittyvät perheohjaajien työn näkymiseen asiakassuunnitelmissa, perhetyösuunnitelman tarpeellisuuteen, asiakkaan osallisuuteen asiakassuunnitelman laadinnassa sekä perheohjaajan työn suunnitelmallisuuteen. Viides teema on perheohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyö perheohjaajien näkökulmasta. Tämä aihe nousi haastatteluiden aikana mielenkiintoisena lisänä tutkimukselle ja siitä esitettiin ehkä hieman ristiriitaisiakin näkemyksiä. Päätin jättää haastateltavan numeron pois, kun viittaaan suoriin lainauksiin. Mielestäni haastateltavan yksityisyys säilyy helpommin, kun en paljasta, kuka haastateltavissa on äänessä.

7.1 Perheohjaajan työn näkyminen asiakassuunnitelmassa

Tutkimukseni mukaan suurin osa haastattelemistani perheohjaajista ei ole ollut mukana asiakassuunnitelman laadinnassa. Yksi perheohjaaja kertoi kerran olleensa mukana. Perheohjaajan läsnäolo asiakassuunnitelman laadinnassa ei ole lain mukaan välttämätöntä, mutta haastattelujen perusteella moni perheohjaaja haluaisi vaikuttaa enemmän asiakassuunnitelman sisältöön olemalla paikalla laadinnassa. He perustelivat läsnäoloaan esimerkiksi niin, että silloin perhetyön keinot ja tavoitteet tulisivat mainittua. Osallistumalla laadintaan he voisivat itse vaikuttaa asiakassuunnitelmaan tuleviin asioihin ja sitä kautta pystyisivät suunnittelemaan omaa työtään paremmin. Toisaalta, pari perheohjaajaa totesi, että asiakassuunnitelman laatiminen kuuluu sosiaalityöntekijöille, joten ei ole mitään syytä, miksi perheohjaajan tulisi olla asiakassuunnitelman laadinnassa mukana.

Suurin osa perheohjaajista kertoi, että mikäli he osallistuisivat asiakassuunnitelman laadintaan, se näkyisi asiakassuunnitelmassa kirjatuissa perhetyöhön liittyvissä asioissa. Perhetyön tavoitteet konkretisoituisivat, perhetyön kesto tarkentuisi sekä auttamismenetelmät selkiytyisivät kaikille osapuolille. He myös totesivat, että ajankäyttö olisi tehokkaampaa, mikäli kaikki voisivat laadinnassa kertoa näkemyksensä. Tällöin ei tarvitsisi jälkikäteen korjata tai muuttaa asiakassuunnitelmaa. Alla erään perheohjaajan näkemys:

”Asiakassuunnitelmassahan se voi näkyä sillä lailla, että kun me ei olla oltu mukana, ni sitä asiakassuunnitelmaa ei ehkä oo meidän osalta... tai meitä ei näy siinä ollenkaa. Et jos se vaikutus on sitte tämä ja se yksin missä meidät mainitaan ni neki piti sitte viilata. Et jos me oltais istuttu saman pöydän ääressä ni

ehkä ne sitte ois menny kerralla oikein tai ehkä meidän työn olemassa olo ja tavoitteet näkyvissä.”

Haastattelujen mukaan perheohjaajan työ näkyy asiakassuunnitelmissa hyvin erilailla. Suurin osa perheohjaajista kertoi, että työ näkyy vaihtelevasti tai ei ollenkaan. Moni haastateltava kertoi asiakassuunnitelmassa esille tulevien asioiden riippuvan sosiaalityöntekijästä. Perheohjaajien mukaan joidenkin sosiaalityöntekijöiden tekemissä asiakassuunnitelmissa on kirjattu perhetyön tavoitteet, tapaamiset ja keinot melko hyvin, kun taas joidenkin sosiaalityöntekijöiden kirjaamisissa asiakassuunnitelmissa ei ole edes mainittu perhetyötä. Haastatteluissa selvisi, että jos perhetyö on ylipäättään mainittu asiakassuunnitelmassa, perhetyön kesto tai keinot näkyvät siinä harvoin. Asiakassuunnitelmassa on useimmiten mainittu perhetyöstä vain tavoitteet.

Perheohjaajien mukaan asiakassuunnitelman päivitys riippuu sosiaalityöntekijästä. Asiakassuunnitelman tekeminen ja sen sisällön kattavuus on myös hyvin sosiaalityöntekijäkohtainen. Tässä haastateltavan näkemys asiakassuunnitelman päivityksestä ja sisällöstä:

”Se riippuu asiakassuunnitelmasta. Toisissa on hyvin selkeästi ja tavoitteellisesti asetettu perhetyölle tavoitteet, toisissa siitä ei olla mainittu sanallakaan tai sitten asiakassuunnitelmaa ei ole päivitetty.”

Haastatteluissa kävi ilmi, että perheohjaajat eivät koe heidän työnsä näkyvän asiakassuunnitelmassa ollenkaan tai työn näkyvyys on hyvin vaihtelevaa. Seuraavassa keskustelussa on esimerkki perheohjaajan työn näkymisestä asiakassuunnitelmassa:

Haastattelija: Joo no sitte, miten perheohjaajan työ näkyy asiakassuunnitelmassa?

Haastateltava: Öööh, eihän se näy. Et tässä, missä tehtiin se perhetyön... tai tää asiakassuunnitelma ni sinne on mainittu se että perhetyö alkaa ja mitkä on tavoitteet, mut näissä muissa ei näy.

Haastattelija: Ei oo kesto?

Haastateltava: Ei, kun ei olla tehty asiakassuunnitelmaa, ei oo päivitetty asiakassuunnitelmaa.

Haastattelija: Nii.

Haastateltava: Et siellä voi olla joku vanha asiakassuunnitelma, mut se ei niiku kata sinne saakka missä me mennää, et ne päivitykset puuttuu.

Haastatteluiden mukaan asiakassuunnitelmalla on hyvin erilainen merkitys perheohjaajan työssä. Asiakassuunnitelma tulee tehdyksi, mikäli sosiaaliyöntekijällä on aikaa. Asiakassuunnitelman hyvistä puolista kerrottiin, että se selkiyttää työtä ja sieltä löytyvät asiakasperheen tiedot nopeasti. Kuitenkin muutama totesi asiakassuunnitelman olevan sekava, ja että siinä oli liikaa päällekkäisyyksiä perhetyönsuunnitelman kanssa.

Asiakassuunnitelman päivityksen tai laatimisen puutteista seuraa perheohjaajien mukaan työn sekavuutta ja suuntaviivojen puuttumista. Perheohjaajat kuitenkin totesivat, että tavoitteet on tehtävä, vaikkei asiakassuunnitelma olisikaan ajan tasalla. Seuraavassa muutamien perheohjaajien näkemyksiä:

”Aika irrallani koen olevani tästä asiakassuunnitelmasta. Mä en oikein tiedä miten se... et mä en koe sitä niin... mä tiedän että se pitää olla. Mut siitä huolimatta et... että meitä ei siinä mainita niin me työmme tehdään. Et jotenki mä en koe olevani hirveen... et se ois niin keskeinen.”

”Sen huomaa, että niissä perheissä missä ei ole asiakassuunnitelmat ajan tasalla, niin työn tekeminen on hyvin sekavaa ja että ei ole sellaisia selkeitä suuntauksia, että mihin tässä pitäisi perhetyössä edetä.”

”Jos siellä ei ole mainintaakaan meistä tai meidän työstä, niin en mä tiedä, miten se hirveesti mun työskentelyyn... et ainut, mikä siinä on hyvä, niin siinä lukee se tiivistetysti perheen tilanne, kokoonpano ja kuka on missäkin töissä ja muuta et mitä voi olla asiakasteksteistä vaikee, jos niitä on paljon, ni hahmottaa. Et siinä lukee se perhetilanne. Se on hyvä.”

7.2 Perhetyönsuunnitelman tarpeellisuus

Keväällä 2012 Tilkussa luovuttiin perhetyönsuunnitelman tekemisestä, sillä siinä nähtiin olevan liikaa samoja asioita kuin asiakassuunnitelmassa. Perhetyönsuunnitelma oli käytössä avoperhetyössä ja oli otettu käyttöön Tilkussa perhetyön yksiköiden yhdistymisen myötä. Perheohjaajien mielestä he tarvitsisivat perhetyönsuunnitelman, jotta heidän asiakasperheen kanssa määrittelemät tavoitteet, keinot, tapaamiset ja muut mainittavat asiat olisivat helposti saatavilla ja samalla lomakkeella.

Seuraavassa lainauksessa perheohjaaja kertoo, että Tilkussa on epäselvää, mihin perhetyön tavoitteet kirjataan. Hän kertoo, että tavoitteiden kirjaaminen on tärkeää heidän työssään, mutta nyt on hankalaa työskennellä, jos tavoitteita ei kirjata mihinkään.

”On se mun työn merkitys koska täällä ei ole nyt selvää säveltä tähän et mihin nää meidän tavoitteet kirjoitetaan. Et osa haluaa niit sinne, mut sit ku ne ei kuitenkaa tuu sinne ni...ni tota onhan se nyt vähän hankalampaa, mut et mä ajattelen nii et mä teen ne omat tavoitteet enkä tee sit mitään sellasta. Et kun mun käsityksen mukaan se ei oo meidän työn ohjeistama ollenkaan ni mä en ota siitä sellasta ongelmaa.”

Haastatteluiden mukaan asiakassuunnitelmassa ei aina ole viittauksia perhetyöhön, joten perhetyönsuunnitelma nostaisi esiin perheohjaajien työn. Haastatteluissani nousi myös vahvasti esille edellinen perhetyönsuunnitelma, joka oli liian laaja ja sisälsi liikaa päällekkäisiä asioita asiakassuunnitelman kanssa. Heidän mielestään pitäisi laatia tiiviimpi versio edellisestä perhetyönsuunnitelmasta, jossa olisi perhetyön ydinkohdat. Yhtenä vaihtoehtona ehdotettiin mallia, jossa tavoitteet pilkottaisiin pienempiin osiin. Haastattelujen mukaan suurin osa perheohjaajista kannattaa perhetyönsuunnitelman laatimista, mutta sen pitäisi olla ytimekkäämpi kuin edellinen käytössä ollut versio. Suurin osa haastateltavistani piti perhetyönsuunnitelman tekemisen lopettamista huonona asiana. Vain yksi sanoi lopettamisen olevan hyvä asia.

Perheohjaajien mukaan perhetyönsuunnitelma oli heidän oma työmenetelmänsä, eivätkä he ymmärrä, miksi sitä verrattaisiin asiakassuunnitelmaan. Perhetyönsuunnitelmaan tulevat asiat ovat tarkennusta asiakassuunnitelmaan tulleista pääkohdista. Toisaalta yksi perheohjaaja oli sitä mieltä, että koska asiakassuunnitelmassa ja perhetyönsuunnitelmassa oli samoja asioita, ei ollut järkeä jatkaa perhetyönsuunnitelman tekemistä. Hän kuitenkin peräänkuulutti asiakassuunnitelman tekemistä jokaiselle asiakkaalle niin kuin se kuuluu tehdä. Tällä hetkellä Järvenpäässä on päätetty, että perhetyön tavoitteet ja keinot tulisi kirjata asiakassuunnitelmaan. Tässä muutama perheohjaajan näkemys asiakassuunnitelmasta ja perhetyönsuunnitelmasta:

”No kun ne on kaksi ihan eri asiaa mun mielestä. Asiakassuunnitelma on se, mikä pitäisi olla tehtynä jo ennen kuin (asiakas)perhe tulee, ja sitten se perhetyönsuunnitelma on selkeästi meille ollut sellainen työmenetelmä, että kun on ollut palaveri niin sitä on käytetty siihen, että siinä laajuudessa mikä se perhetyönsuunnitelma on ollut meillä silloin, niin sehän on ihan liian laaja nyt, kun on asiakassuunnitelma, mutta silloin kun ei ollut asiakassuunnitelmaa niin sehän ajoi hyvin paikkansa. Mä olen sitä mieltä, että perhetyönsuunnitelma on ajanut hyvin, koska siinä on se kohta, että mitkä on meidän keinot auttaa per-

heenjäseniä, niissä tavoitteissa, mitkä perhe kokee itselleen tärkeiksi, ja siinä näkyisi ne voimavarat ja huolenaiheet. Että ne on vähän kaksi eri asiaa. Että mun mielestä ei kahta päällekkäistä työtä kannata tehdä, mutta niihin pitäisi olla pikkaisen eri asioita, että asiakassuunnitelmaan ei mun mielestä pitäisi laittaa meidän tavoitteita, vaan siihen pitäisi laittaa yhteistyötahot, jotka perhettä auttaa. Ja taas se meidän suunnitelma kohta, niin siinä voisi sitten olla ne meidän henk. kohtaiset tavoitteet.”

”Se oli oikea (päätos), mikäli sosiaalityöntekijät oikeasti rupeavat tekemään täällä Järvenpäässä joka ikisen asiakkaan kohdalle, niin kuin se kuuluu tehdä-kin. Ihan hölmöä tehdä kahta suunnitelmaa. Juuri niin, että perhetyön tavoitteet, kestot ja keinot tulisi näkyviin sinne, niin sitten tämä toimii näin oikein hyvin.”

Haastattelujen mukaan perheohjaajat eivät pysty tekemään suunnitelmallista työtä pelkän asiakassuunnitelman perusteella. Perhetyössä asetetaan asiakkaalle ja tämän perheelle omat tavoitteet. Jotta tavoitteiden saavuttamista pystysi arvioimaan, on perhetyössä oltava oma suunnitelma, johon tavoitteet kirjataan. Haastatteluissa tuli myös esille asiakkaan motivaation ylläpitäminen, kun hän saa osallistua perhetyön tavoitteiden asettamiseen. Tässä esimerkki:

”... Mutta ei pelkän asiakassuunnitelman perusteella mun mielestä perhetyötä voi tehdä, mut se ei oo niiku semmonen... se tarttee tarkennusta aloitusneuvottelussa tai sitten oman suunnitelman teossa, perhetyön oman suunnitelman tekemisen kautta, jolloin myös voidaan haastaa asiakas siihen tekemään sitä suunnitelmaa ja voidaan haastaa myös ylipäätään sitoutumaan tähän työhön nimenomaan meidän perhetyöntekijöiden kanssa.”

7.3 Asiakkaiden osallisuus asiakassuunnitelman laadintaan

Haastatteluissa selvisi, että perheohjaajien kokemuksen perusteella asiakkaat eivät ole juuri koskaan paikalla, kun heille laaditaan asiakassuunnitelma. Perheohjaajat kertoivat sen käyvän ilmi asiakassuunnitelmassa, jossa tulisi olla merkittynä laadintaan osallistuneet henkilöt. Puolet haastateltavista vastasi, ettei asiakas ole ollut mukana laadinnassa tai ei tiedä, onko asiakas ollut mukana laatimassa suunnitelmaansa. Vain yksi perheohjaaja muisti kerran asiakkaan olleen paikalla asiakassuunnitelmaa tehdessä.

Haastatteluissa nousi esille myös asiakkaan motivaation ja muutoshalukkuuden puuttuminen, jos hän ei ole päässyt vaikuttamaan omiin tavoitteisiinsa. Perheohjaajien mukaan asiakkaalle

on hyvin tärkeää olla mukana asiakassuunnitelman laadinnassa. Kaikki tavoitteet tai menetelmät sovi jokaiselle, joten on tärkeää kysyä asiakkaan mielipidettä asiaan. Seuraavassa muutaman perheohjaajan lausahdus:

”No ei oo kyllä aina ollu (asiakas paikalla). Et sekin on musta aivan käsittämättöntä et sosiaalityöntekijä laatii tavoitteita mihin... et voi esittää et nää asiat pitää muuttua ja näin... mut että... et vaikee varmaan saada myös muutosta aikaiseksi jos ei perhe oo samaa mieltä niissä asioissa että tahto... et kyllä sen perheen ääni ja sen asiakkaan ääni pitäis kuulua niissä ja näkyä.”

”Mulla ei ole yhtään sellaista asiakasta ollut, joka olisi ollut asiakassuunnitelman laadinnassa mukana.”

”... Asiakkaan asioista on kysymys, varmana on hyvin tärkeää että se asiakas olisi siinä mukana koska eihän sosiaalityöntekijä tai kukaan ihminen voi toisen asioita tietää ja mikä menee läpi ja mikä ei siis... on joku asia mikä ei kerta kaikkiaan natsaa. Eihän me voida toisten ihmisten elämää suunnitella paperilla.”

Kysyessäni, mitä vaikutuksia asiakassuunnitelman laadintaan osallistumisella on asiakkaan prosessiin, perheohjaajat nostivat esille asiakkaan vaikutusmahdollisuudet tavoitteisiinsa. Jos asiakas olisi mukana laadintapalaverissa, hän pystyisi vaikuttamaan kirjattaviin keinoihin ja tavoitteisiin. Perheohjaajat uskovat asiakassuunnitelmasta olevan hyötyä asiakkaalle, sillä asiakas sitoutuu työhön paremmin, kun hän pystyy vaikuttamaan tavoitteisiinsa ja niiden toteutumista arvioidaan. Toisaalta muutama totesi, ettei tiedä, miten asiakassuunnitelma on vaikuttanut asiakkaan prosessiin. Haastateltavat perustelivat asiakassuunnitelman hyödyllisyyden konkreettisena asiana, eli asiakas saa asiakassuunnitelman paperille, mustaa valkoisella.

Alla on muutaman haastateltavan näkemys siitä, miksi asiakkaan olisi hyvä olla mukana asiakassuunnitelman laadinnassa. Eräs haastateltava myös kaipasi eriävien mielipiteiden kirjaimista asiakassuunnitelmaan. Tätä kautta asiakkaan ääni kuuluisi paremmin asiakassuunnitelmassa.

”Silloin asiakas pystyy itse vaikuttamaan siihen tavoitteeseen ja silloin asiakasta myös kuullaan paremmin, esimerkiksi kuinka monta kertaa käydään ja mihin aikajaksoon tätä perhetyötä kaavaillaan jatkuvan et 3 kuukautta ja sitten pala-veri, onhan asiakas silloin paremmin itse kartalla mukana, hän sitoutuu siihen silloin paremmin.”

”Nii, mun mielestä sen pitäis näkyä enemmän. Et hän... et voi tehdä sillä tavalla, et sosiaalityöntekijä kirjaa sen myöhemmin, mitä on puhuttu, mut mun mielestä siitä pitäis aina puhua sosiaalityöntekijä ja asiakas keskenään ja kirjata ne molempien näkemykset sinne. Et sosiaalityöntekijä on tätä mieltä ja asiakas on tätä mieltä. Mut semmosta mä en ole vielä nähny täällä mut en oo kyl hirveesti lokenukaan niitä asiakassuunnitelmia.”

7.4 Perhetyön suunnitelmallisuus

Perhetyön suunnitelmallisuus on haastatteluiden mukaan tällä hetkellä hukassa. Tavoitteet saattavat jäädä kirjaamatta, jos asiakkaalle ei ole tehty asiakassuunnitelmaa, eikä perhetyöllä ole apuna perhetyönsuunnitelmaa. Haastatteluiden mukaan perheohjaajat parantaisivat työnsä suunnitelmallisuutta esimerkiksi irrottamalla perhetyönsuunnitelman asiakassuunnitelmasta. He haluaisivat perhetyönsuunnitelmalla varmistaa suunnitelmallisen työnsä etene-
misen. Kuitenkin keskustelu työparin kanssa nousi tärkeimmäksi osaksi suunnitelmallista työtä. Perheohjaajien mukaan työparin kanssa tulisi perehtyä enemmän lastensuojelutarpeen selvitykseen ja sen avulla tehtävään pitkäjänteiseen suunnitelmaan. Myös asiakassuunnitelman olemassa olo nähtiin tärkeänä osana suunnitelmallista työtä.

Perheohjaajien haastatteluiden mukaan suunnitelmallista työtä voidaan parantaa avoimella keskustelulla työparin, sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa. Kun kaikkien osapuolten ääni tulee esille, työ on tuloksellisempaa. Perhettä tulee kuunnella, sillä on kyse heidän perheenjäsenten elämästä ja heidän kyvyistään päästä tavoitteisiin. Perhe tarvitsee kuitenkin tuekseen asiantuntijoita, sillä he eivät välttämättä näe koko tilannettaan. Tässä perheohjaajan näkemys perhetyön suunnitelmallisuuden parantamiseksi:

”...Tietysti miettimällä yhdessä, niin kuin äsken sanoin, perheen kanssa, sosiaalityöntekijän kanssa, työparin kanssa, että miten me voidaan parhaiten tukea ja auttaa perhettä yhteistyöllä. Ei niin, että pelkkä sosiaalityöntekijän ääni kuuluu tai pelkkä meidän ääni kuuluu tai myöskään ihan niin että pelkkä perheen ääni kuuluu. Perhe ei välttämättä kaikilta osin näe omaa tilannettaan aina. Kuitenkin he ovat asiantuntijoita omassa problematiikassaan.”

Haastatteluiden mukaan perhetyön aloitus on sekavaa. Perhetyönsuunnitelman lakkauttaminen oli iso muutos ja aiheutti epätietoisuutta esimerkiksi siitä, mihin perhetyön tavoitteet kirjataan. Asiakassuunnitelman tulisi olla tehtynä ennen kuin perhetyö alkaa. Alla olevassa lainauksessa perheohjaaja pohtii, voiko perhetyön aloittaa, jos asiakassuunnitelma ei ole teh-

ty. Ristiriitaa aiheuttaa laki asiakassuunnitelman tekemisestä ja asiakasperheen tarpeesta saada nopeasti apua.

”Kyllähän se alku on nyt mun mielestä niin kuin sekasin. Miten me aloitetaan perhetyö, että aloitetaanko se perhetyönaloituskaavakkeella vai tuleeko se asiakassuunnitelmaan että se on sellaista ihme sähläystä se alku ja sitten kun meille tulee esimerkiksi se perhetyöntilaus niin siinä pitäisi olla ne ruksit että on asiakassuunnitelma tehty ja onko lastensuojelun tarpeen selvitys tehty niin sitten jos huomataan että niitä ei ole tehty ja sitten siellä lukee vaikka että tämä on tosi kiireellinen, että pitäisi saada perhetyötä heti, niin mitä siinä sitten tehdään että jäädäänkö me sitten odottamaan että se sossu tulee tekemään sitä asiakassuunnitelmaa vai tehdäänkö se siinä palaverissa, onhan sekin mahdollista ilman muuta, mutta en mä tiedä... se alku on niin... ja se kuitenkin olisi hirmu tärkeätä, että se olisi jämäkkä se alku, perhe tietäisi mihin suuntaan lähdetään ja me tiedetään mihin suuntaan lähdetään ja sossu tietää mihin suuntaan lähdetään.”

Yllä olevassa haastattelussa perheohjaaja kertoi myös perhetyön alkamisen jämäkkyiden tärkeydestä. Tällöin perhe tietää, mitkä ovat tavoitteet ja miten tavoitteet saavutetaan. Tärkeää on myös, että kaikki osapuolet tietävät, mitä perheen kanssa tehdään ja mihin tähdätään. Tällöin kaikki ponnistelevat samaan suuntaan samojen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Haastatteluissa nousi myös esille työntekijöiden henkilökohtaisen suunnitelmallisuuden tärkeys. Joku tarvitsee tarkat suunnitelmat työhönsä ja joku haluaa tehdä ne löyhemmin. Suunnittelu on usein yksilöllistä, eikä kaikkien tarvitse suunnitella samalla lailla. Moni haastateltava kuitenkin kaipaasi enemmän yhteistä linjaa perheohjaajien työhön. Seuraavassa perheohjaajan näkemys:

”Sehän on hirveen henkilökohtaista miten kukin suunnittelee. Meillä ei ole sellaista yhteistä näkyä, että mikä on perhetyön suunnitelmallisuus. Mä itse olen sellanen pilkun viilaaja, hyvin tarkkaan suunnittelen, että mitä teen ja milloin ja miten ja miksi, miten edetään. Mulla itsellä on aika selkeät sävelet niiden työparien kanssa, joiden kanssa mä tällä hetkellä työskentelen missäkin perheessä. Mutta sellainen yleinen linjaus pitäisi löytyä, että miten perhetyötä suunnitellaan perhekohtaisesti.”

Haastateltavieni puheissa kiire näyttäytyi usein ja yleensä silloin aika varastetaan suunnitelmallisesta työstä. Haastatteluiden mukaan sosiaalityöntekijöiden kiire heijastuu helposti perhetyöhön epämääräisinä asiakassuunnitelmina ja työtilauksina. Suunnitelmallisuuden ylläpi-

täminen olisi varmasti helpompaa, jos työ olisi ollut suunnitelmallisesta lastensuojelutarpeen selvityksestä asti.

Haastattelijat kertoivat tiedostavansa sosiaalityöntekijöiden kiireen ja ymmärtävänsä heidän työtaakkansa. Toisaalta haastatteluissa todettiin myös töiden tekemisen tärkeys. Eräs haastattelija nosti esille esimiehen paikan, kun työssä tulee ongelmia eikä itse tiedä, miten edetä. Haastateltava haluaa muistuttaa inhimillisyydestä sosiaalityössä:

”Tuota, se on ihan hyvä ja mä luulen, että sossut on tullut niinkun niillä kyvyillä ja voimavaroilla mukaan, mitä on ollut ja musta on ihan turha syyllistää ja painaa sosiaalityöntekijöitä tällä asialla, koska niillä on omat työnsä, kiireen taakse ei saa mennä kukaan, vaikka jokainenhan meistä mennään et ja jotenkin... on se esimiesten tehtävä opastaa siinä vaiheessa kun se on tullut niin tärkeäksi. Et ei me tässä niinku... mä ymmärrän tässä niinkun että laki vaatii sitä laki vaatii tätä, mutta ei tässä yhtäkkiä pidä rupee ottaa sellasta painetta.”

7.5 Yhteistyö

Monen haastateltavan vastauksissa nousi vahvana esille sosiaalityöntekijöiden ja perheohjaajien yhteistyö. Yhteistyön toimiminen eli keskustelu perheen, työparin ja sosiaalityöntekijän kanssa liitettiin osaksi myös suunnitelmallista työtä. Haastatteluissa selvisi, että muutama perheohjaaja haluaa selkeästi hoitaa omat työnsä ja antaa sosiaalityöntekijän huolehtia omista töistään. Suurin osa perheohjaajista pitää kuitenkin sosiaalityöntekijöitä yhteistyökumppaneina, mutta he painottivat asiakassuunnitelman olevan sosiaalityöntekijän työväline, ja sen laatiminen tämän vastuulla. Muutama perheohjaaja kertoi, että sosiaalityöntekijä on kysynyt kerran, onko asiakassuunnitelma hyvä ja onko siihen korjattavaa.

Kysyessäni perheohjaajan vaikutusmahdollisuuksia asiakassuunnitelman laatimiseen suurin osa perheohjaajista vastasi voivansa kysyä sosiaalityöntekijältä, onko asiakassuunnitelma laadittu tai päivitetty. Perheohjaajat kertoivat vaikutuskanavien asiakassuunnitelmaan liittyvien asioiden hoitamiseen olevan yhteiset yhteistyöpäivät tai viestin vieminen perille perhetyön päällikön kautta. Yksi totesi, että ei ole hänen tehtävänsä muistuttaa sosiaalityöntekijää asiakassuunnitelman tekemisestä.

Alla on muutama esimerkki perheohjaajien haastatteluista. Perheohjaajat kertovat näkemyksistään, miten he pystyvät vaikuttamaan asiakassuunnitelman laadintaan, mutta ovat myös huolissaan siitä, tunkeutuvatko sosiaalityöntekijän vastuualueelle.

”No kyl mä uskon et mä pystyn jollain tavalla vaikuttamaan siihen esimerkiks silleen et jos nyt tehään tuentarpeen arviointi ni siinä mä tuon aina huolenaiheet esille ja sitten mietin jo valmiiksi niitä keinoja mitä en tiedä kirjottaako sosiaalityöntekijä niitä sinne vai ei et kun se on hänen vastuullaan. Et mä tuon kyllä aina esille ne asiat mistä mä oon huolissani ja miten niihin vois vaikuttaa ja niitä ideoita, mut kun se on sosiaalityöntekijän vastuu ni en mä oo seurannu miten he sitten töitään tekee.”

”Totta kai mä voin kysyä sosiaalityöntekijältä, että mites se asiakassuunnitelman päivittäminen et teetkö sinä, sovitaanko yhdessä aikaa, mutta mä en tiedä mikä se vastaanotto on. Et tääkin missä me sitten laitettiin viesti korjausehdotuksista ni tuli ehkä olo, että loukkasinko. Teinkö jotain väärin kun korjasin.”

Haastatteluissa ilmeni, että vaikka asiakassuunnitelman laatiminen on sosiaalityöntekijöiden vastuulla, perheohjaajat halusivat vaikuttaa siihen kirjattaviin asioihin. Ohjaahan asiakassuunnitelma myös pääpiirteittäin perheohjaajan työtä. Perheohjaajien mukaan heillä onkin hyvät mahdollisuudet vaikuttaa asiakassuunnitelmaan kirjattavissa asioissa. Perheohjaajat toivoisivat sosiaalityöntekijöiden selventävän keskenään, miten he toimivat asiakassuunnitelmiin liittyvissä käytännöissä. Sen sijaan muutama perheohjaaja oli sitä mieltä, ettei heille kuulu muistuttaa sosiaalityöntekijää asiakassuunnitelman tekemisestä. Asiakassuunnitelma on kuitenkin lakisääteinen asiakirja, ja lakia tulee noudattaa. Seuraavassa perheohjaajien näkemyksiä:

”Kyllä varmasti on. Onhan meillä näitä yhteistyöpäiviä sosiaalityöntekijöiden kanssa tulossa edelleenkin, mutta jotenkin mä näen, että sosiaalityöntekijöiden pitäisi keskenään nyt paneutua tähän asiakassuunnitelmateemaan täällä Järvenpäässä. Toki voidaan olla yhteistyössä heidän kanssaan, jos niin päätetään, että mikäs siinä.”

”Kyllä mun mielestä se, että kyllä perheohjaajilla on se mahdollisuus vaikka se ei ole suoraan meidän työväline vaan se on sosiaalityöntekijän työväline, mutta kun se kuitenkin tietyllä tavalla ohjaa meidän työtä, niin kyllä mun mielestä siinä on ja sitten se että sellanen yhteinen keskustelu sosiaalityöntekijöiden kanssa...”

”No voinhan mä aina sanoo siitä että asiakassuunnitelma on tekemättä muuta ei se mun mielestä mun homma oo että se tulee laista. Se on lakisääteinen velvollisuus et se... se on, se on vaan pakko sosiaalityöntekijän tehdä et ei mulla oo... mun mielestä sen pitäis olla vaan itsestäänselvyys, koska se laista tulee.”

7.6 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksessani eettisyys on tärkeää. Tutkimusaiheeni on arka, sillä siinä tutkitaan asiakassuunnitelman merkityksen rinnalla lakisääteisen asiakirjan laatimista, päivittämistä ja sen sisältöä. Haastatteluiden lainauksissa pyrin olemaan erittäin varovainen, jottei kenenkään sanomaa tunnistettaisi. Poistin jopa haastateltavan numeron lopullisesta työstäni.

Kaikkiin tutkimuksiin liittyy eettisiä kysymyksiä ja vastauksia. Eettiset ongelmat ovat monita-
hoisia haastatteluissa, joissa tutkittava on suorassa kontaktissa tutkijaan. Näin ollen tutki-
muksen eettisiin kysymyksiin on syytä paneutua jo ennen tutkimusta. Yleensä ihmisiin kohdis-
tuvissa tutkimuksissa mainitaan tärkeimpänä eettisenä ohjeena luottamuksellisuus, yksityisyys
ja seuraukset sekä informointiin perustuva suostumus. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 19 - 20.) Eti-
kan ja tutkimuksen välinen yhteys on kahdenlainen. Tutkimuksen tulokset vaikuttavat eetti-
siin ratkaisuihin ja taas eettiset kannat vaikuttavat tutkijan tekemiin ratkaisuihin. Tieteen
etiikassa on hyvä miettiä muun muassa seuraavia asioita: millaista on hyvä tutkimustyö, miten
tutkimusaiheet valitaan, millaisia tutkimustuloksia tutkija saa tavoitella sekä millaisia keinoja
tutkija saa käyttää. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 125 - 126.)

Tutkimukseen liittyy aina tutkimuksen luotettavuus eli reliabiliteetti ja pätevyys eli validi-
teetti. Reliabiliteetti osoittaa sen, missä määrin mittari mittaa tutkittavaa asiaa eli tutkitta-
valta tulisi saada samanlaiset vastaukset riippumatta siitä, kuka tutkimukset suorittaa. Tut-
kimustilanne tulisi siis saada mahdollisimman neutraaliksi. (Mäkinen 2006, 87.) Voi olla, että
tahtomattani olen vaikuttanut tutkimustilanteeseen, sillä olen perheohjaajille tuttu työhar-
joittelustani Tilkussa. Olin myös harjoitteluni aikana mukana asiakassuunnitelmaan ja työme-
netelmiin liittyvissä keskusteluissa. Asenteeni tutkittavaa aihetta kohtaan saattoi paistaa mi-
nusta läpi ensimmäisissä haastatteluissa. Saatoin kysymyksessäni esimerkiksi heti olettaa, et-
tä: ”Et sitten varmaan tiedä ketä palaverissa on ollut...?”. Tämän huomattuani pyrin olemaan
seuraavissa haastattelutilanteissa neutraalimpi ja kiinnitin enemmän huomiota sanavalintoihi-
ni.

Toisaalta se, että haastateltavani tunsivat minut, saattoi myös luoda luottamuksellisen tilan-
teen. Toivon, että he pystyivät kertomaan minulle asiat kaunistelematta ja kiertelemättä. On
myös mahdollista, että haastateltavat saattoivat jättää jonkin asian sanomatta ja olettaa,
että tiedän sen. Luulen kuitenkin haastatteluiden menneen hyvin, sillä sain suoria ja välillä
kärkeviäkin näkemyksiä ja vastauksia.

Validiteetti tarkoittaa tutkimusmenetelmän pätevyyttä eli mittaako se tarkoitettua asiaa.
Tällaiset kysymykset tulevat esille esimerkiksi haastattelukysymyksiä laatiessa, kysynkö tällä

kysymyksellä tutkittavaa asiaa, ymmärtääkö tutkittava kysymyksen oikein ja mihin vetää kysymysten rajan. (Mäkinen 2006, 87.) Kysymyksiä laatiessani kirjoitin kaikki mieleeni tulevat kysymykset ylös ja sen jälkeen aloin yhdistää, karsia ja muokata niitä. Muutamat kysymykset olivat suljettuja, esimerkiksi ”oletko ollut mukana lastensuojelun asiakassuunnitelmien laadinnassa”, mutta pyrin kysymään lisäkysymyksiä riippuen siitä, mitä haastateltava vastasi. Tutkimusaiheeni kuitenkin osoittautui vaikeaksi, sillä asiakassuunnitelman laatiminen ei kuulu perheohjaajan työtehtäviin.

Tutkimuksessani pyrin mahdollisimman hyvin noudattamaan eettisiä periaatteita. Litteroidessani haastatteluja merkitsin haastattelut numeroin ja pyrin poistamaan kaikki tuntomerkit. Muutama haastateltava sanoi, ettei halua näkyä tutkimuksessa ja pohti pystytäänkö mielipiteet yhdistämään haastateltavaan. Yksi pyysi, ettei häneltä oteta suoria lainauksia tutkimukseen. Toivon, että olen saanut tutkimukseni tarpeeksi nimettömäksi ja eettisesti toteutetuksi. Toivon siten tutkimukseni nimettömyyden auttavan sen käytettävyyttä Järvenpään lastensuojelussa ja perhetyössä.

8 Johtopäätökset

Suorittamani tutkimuksen perusteella voin todeta, että asiakassuunnitelmalla ei ole suurta merkitystä perheohjaajien työssä. Perheohjaajien haastatteluiden mukaan asiakas on hyvin harvoin mukana laatimassa omaa asiakassuunnitelmaansa, vaikka lain mukaan asiakkaan ja tämän huoltajan tulisi olla suunnittelussa läsnä. Ilmiö ei ole näkyvillä pelkästään Järvenpäässä, vaan Muukkosen (2008) mukaan koko Suomessa. Muukkonen heittää syyksi suunnitelmallisuuden tärkeyden hämärtymisen tai sen, että asiakassuunnitelmiin ei ole koskaan kiinnitetty juurikaan huomiota. Asiakassuunnitelman puuttuminen voi johtaa siihen, että sovitut asiat hämärtyvät ja työskentely muuttuu ”turhaksi”, jos ei ole päämäärää. Muukkosen mukaan asiakkaan motivaatio saattaisi kuitenkin nousta, jos hänelle tehtäisiin suunnitelma. (Muukkonen 2008, 43.)

Lain mukaan asianosaisten eriävät mielipiteet tuen tarpeesta sekä palveluiden ja tukitoimien järjestämisestä tulisi kirjata asiakassuunnitelmaan (Lastensuojelulaki § 30). Eriävät mielipiteet eivät estä asiakassuunnitelman täytäntöönpanoa, mutta on pyrittävä löytämään sellaisia auttamismuotoja, jotka asianomaiset kokevat hyödyllisiksi (Taskinen 2009, 39). Jos asiakassuunnitelman laadintapalaveriin osallistuisi asiakas, sosiaalityöntekijä sekä muut asiakkaan prosessiin osallistuvat tahot, niin ainakin mahdollisuus eriävien näkemysten kirjaamisesta kasvaisi. Lisäksi asiakas saisi uusia näkökulmia tilanteeseensa ja alkavaan prosessiinsa, kun hänelle esitettäisiin kaikki mahdolliset ideat tarjolla olevista tukitoimista ja prosessin etenemisestä. Tutkimuksessani ei tullut esille, kirjataanko asianomaisten eriävät mielipiteet asiakassuunnitelmaan, mutta haastattelujeni mukaan sosiaalityöntekijä tekee suurimman osan asia-

kassuunnitelmista yksin. Tästä johtuen asiakassuunnitelmaan on tuskin kirjattu muiden asianosaisten näkemyksiä.

Asiakkaan, tämän lähiverkoston ja viranomaisverkoston kanssa yhdessä toteuttamaa työmuotoa voidaan kutsua verkostotyöksi. Verkostotyössä on tarkoitus saada koko verkoston erilaiset näkemykset ja näkökulmat hyödynnetyksi. Asiakkaan koko verkosto on syytä kutsua koolle, mikäli prosessissa on mukana useita auttajatahoja. Verkostokokouksessa tilanteen ymmärrys muodostuu kaikkien osallistujien keskustelussa. Tällaisessa dialogisessa keskustelussa avataan uusia ulottuvuuksia, eikä odoteta hylkäävää tai hyväksyttyä vastausta. Toisen henkilön kommentti voi olla jatkoa edelliseen vastaukseen tai olla oma puheenvuoro. (Mönkkönen 2007, 130 - 131.)

Ammattilaiset saattavat tavoitella mahdottomia, jos he yrittävät asettaa asiakkaan tilannetta yleiseen malliin. Asiakkaan ongelmaa ei tulisi tarkastella ammatillisena pulmana, vaan kuunnella ja ymmärtää, miten asiakkaat itse määrittelevät ongelmansa. Perhetyössä se merkitsee sitä, ettei ole vain yhtä perheen ongelmaa, vaan perheellä on ongelma, jonka jokainen perheenjäsen tulkitsee omalla tavallaan. (Mönkkönen 2007, 131 - 132.) Asiakkaan sekä hänen perheensä näkemykset menetelmistä ja tavoitteista olisi siis hyvä ottaa huomioon asiakassuunnitelman laadinnassa.

Tutkimukseni mukaan myös perheohjaajan olisi kannattavaa olla asiakassuunnitelman laadinnassa. Perheohjaaja voisi kertoa oman näkemyksensä perhetyön keinoista, joista hän näkisi olevan eniten apua asiakasperheelle. Tukitoimet ja tavoitteet saisivat vahvemman ja laajemman pohjan, jos kaikki lapsen ja perheen kanssa työskentelevät pystyisivät kertomaan oman mielipiteensä ja ehdotuksensa asiakkaan tukemiseksi. Asiakkaan mielipiteitä täytyisi kuitenkin pitää tärkeimpänä, sillä hänen oma panoksensa ja motivaationsa muutoksen aikaansaamiseksi ratkaisee eniten.

Lain mukaan perheohjaajan ei ole välttämätöntä olla asiakassuunnitelman laadinnassa mukana. Kuitenkin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa (Jäppinen, Kärki, Kääriäinen, Laaksonen, Penttilä, Sahala & Tapola-Haapala 2011, 47) tutkijat kertovat, että suunnitelman laatimiseen tulee osallistua palveluntarjoajan (eli sosiaalityöntekijän), asiakkaan ja muiden asiakkaan kanssa työskentelyyn osallistuvien tahojen. He yhdessä määrittävät tavoitteet ja keinot asiakkaan prosessille. Haastatteluiden mukaan suurin osa perheohjaajista olisi valmiita tällaiseen järjestelyyn lastensuojelun asiakassuunnitelman laadintapalaverissa. Auttavat tahot voisivat kertoa palaverissa asiakkaalle, mitä heillä olisi tarjottavana, ja asiakas voisi pohtia, mikä tarjolla olevista apukeinoista olisi hänelle sopivin. Aikaa tällaisen asiakassuunnitelman palaveriin kuluisi varmasti enemmän, mutta jos se parantaisi asiakkaan motivaatiota ja perheohjaajan näkyvyyttä asiakassuunnitelmassa, niin se olisi kannattavaa.

Selkein johtopäätös tutkimuksestani on, että perheohjaajat tarvitsevat oman perhetyönsuunnitelman. Haastattelutulosten mukaan he kokevat työnsä olevan sekavaa ja päämäärätöntä, sillä perhetyönsuunnitelmaa ei enää ole, ja asiakassuunnitelma on liian suppea auttaakseen perhetyötä. Perhetyön yksikkö Tilkkuun olisi hyvä laatia uusi perhetyönsuunnitelman pohja, koska edellinen perhetyönsuunnitelma koettiin liian laajaksi ja päällekkäiseksi asiakassuunnitelman kanssa. Uusi perhetyönsuunnitelma sisältäisi tärkeimmät ydinkohdat perheestä, perhetyön keinot, tavoitteet ja tapaamistiheyden sekä muut tärkeät asiat asiakasperhekohtaisesti.

Tutkimustulosten perusteella perhetyönsuunnitelma saattaa olla yhtä merkittävässä osassa kuin asiakassuunnitelma. Perhetyönsuunnitelma voi olla yhtä tärkeä apu perheohjaajille kuin asiakassuunnitelma on sosiaalityöntekijöille. Yleensäkin suunnitelma on olennainen työtä ohjaava väline. Asiakas- ja perhetyönsuunnitelmaa voisi kuvata sopimukseksi, jossa päätetään, miten perheen kanssa edetään. Suunnitelmaan kirjataan tavoitteet, toimenpiteet ja arvioinnin ajankohdat. Suunnitelman tulisi myös pohjautua mahdollisimman pitkälti jaettuun ymmärrykseen asiakkaan ja perheen elämän nykytilanteesta. (Muukkonen 2008, 44.) Muukkonen kuvailua, jossa suunnitelman todetaan olevan asiakkaan ja työntekijöiden välinen sopimus, voisi pitää hyvänä esimerkkinä suunnitelman tärkeydestä. Sopimusta pidetään tärkeänä asiakirjana jokaiselle osapuolelle ja jokainen huolehtii omalta osaltaan siitä, että noudattaa sopimusta.

Tutkimukseni mukaan perheohjaajat kokevat työnsä suunnitelmallisuudessa olevan parantamisen varaa. Keinoina suunnitelmallisen työn parantamiseksi perheohjaajat mainitsivat keskustelemisen työparinsa, sosiaalityöntekijän sekä asiakasperheen kanssa. Tätä kautta kaikkien ääni tulisi kuuluviin ja työ olisi tehokkaampaa. Kun työtä tehdään suunnitelmallisesti, se vähentää yksittäisen työntekijän kuormitusta, sillä työskentelyssä on silloin sovittu yhteisistä käytännöistä (Möller 2004, 19). Jos kaikki pysyvät yhteisissä käytännöissä, se vahvistaa asiakkaalle työn suuntaa, ja työskentely olisi sekä tuloksellisempaa että motivoivampaa.

Erilaisten tutkimusten mukaan suunnitelmallisuus vaikuttaa asiakkaan ymmärtämiseen, siitä mitä häneltä odotetaan, mitä hän odottaa työskentelyltä ja mitä työntekijältä odotetaan. Lisäksi se voisi rikkoa asiakkaan ennakkokäsityksiä työskentelystä, jos työntekijä osoittaa halua yhteistyöhön asiakkaan kanssa, eikä vain sanele, kuinka edetään. Suunnitelma voi myös antaa kuvan siitä, kuinka jäsentyneeseen elämään asiakas kykenee. (Möller 2004, 19.) Asiakassuunnitelmien sisältöjen eroavaisuudet kertovat haastatteluiden mukaan siitä, että sosiaalityöntekijät tekevät työtään erilailla. Haastatteluissa tuli useasti esille, että asiakassuunnitelman olemassa olo tai sen päivitys riippuu sosiaalityöntekijästä. Sosiaalityöntekijöiden tulisi yhdessä tehdä selkeä suunnitelma asiakassuunnitelmaan tulevista kirjauksista. Sekä sosiaalityöntekijöiden että perheohjaajien tulisi muistaa, kuinka paljon selkeä suunnitelma helpottaa

asiakkaan ymmärtämistä hänen tilanteessaan. Ammattilaisen voi olla välillä vaikea muistaa, ettei asiakas välttämättä ole ymmärtänyt omaa tilannettaan samalla lailla kuin työntekijät.

Tutkimustuloksistani nousi esille myös perheohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyö. He tekevät saman asiakkaan eteen töitä, joten myös yhteistyön tulisi toimia hyvin. Suurin osa perheohjaajista koki voivansa kysyä sosiaalityöntekijältä, onko asiakassuunnitelma laadittu tai päivitetty. He kuitenkin painottivat sitä, että jokaisen tulisi huolehtia omista töistään. Muutama perheohjaaja nosti myös esille loukkaamisen huolen. Haastateltavat kertoivat pohtineensa, loukkasivatko sosiaalityöntekijää muistuttamalla asiakassuunnitelman tekemisestä tai korjaamalla asiakassuunnitelmaa. Kuitenkin sosiaalityöntekijä, perhe, perheohjaajat ja muut asiakkaan ja perheen kanssa työskentelevät tahot ovat kaikki osa lapsen ja perheen prosessia, joten yhteistyön tulisi olla avointa, arvostavaa ja vastavuoroista.

Ammattikuntien erilaiset näkemykset tulisi asettaa rinnakkain asiakkaan ja hänen perheensä kanssa. Asiantuntijat tarvitsevat monia erilaisia linsejä, joiden kautta tarkastelevat ihmisten toimintaa. (Mönkkönen 2007, 133.) Tämä tukee sitä, että asiakassuunnitelman laadintaan tulisi ottaa mukaan asiakas, hänen läheisensä ja muut asiakkaan prosessiin osallistuvat henkilöt. Yhden tahon mielipide saattaa olla liian suppea arvioimaan asiakkaan tilannetta. Asiakkaan tilanteesta tarvitaan monia näkökulmia, jotta asiakas saisi juuri hänelle parhaiten sopivat tukimuodot.

Suurena kysymyksenä koko tutkimukseni aikana on ollut, mikseivät perhetyön tavoitteet näy asiakassuunnitelmassa, vaikka niiden olisi pitänyt näkyä jo aiemmin huoltosuunnitelmassa. Muukkonen nosti esille mahdollisuuden, että suunnitelman tärkeys on ollut aina vähällä huomiolla (Muukkonen 2008, 43). Useiden tutkimusten mukaan suunnitelmallisuus ja dialogisuus asiakkaan ja työntekijöiden välillä voisi nostaa asiakkaan motivaatiota. Perheen kanssa töitä tekevien olisi hyvä pitää mielessä suunnitelman tärkeys asiakkaan prosessissa ja kuunnella asiakkaan mielipiteitä tavoitteiden ja menetelmien määrittelyssä.

Dialogisuuden tarve näyttäytyy tärkeänä osana jokaisessa tutkimustulokseni teemassa. Perhetyön suunnitelmallisuutta ja yhteistyötä parannettaisiin yhteisellä keskustelulla sekä asiakkaan motivaatiota nostettaisiin yhdessä toteutetulla asiakassuunnitelmalla. Haastatteluiden mukaan viime keväänä asiakassuunnitelman laadintakäytäntö parantui dialogin avulla. Sosiaalityöntekijä oli lähettänyt asiakassuunnitelman perheohjaajan hyväksyttäväksi ja perheohjaaja oli käynyt asiakassuunnitelman läpi sekä tehnyt mahdolliset parannusehdotukset. Keskustelukanavan avaaminen ja yhdessä tekeminen on mielestäni yhteistyöhön pyrkivää ja osa suunnitelmallista työtä. Perhetyön suunnitelmallisuutta lisäisi perhetyönsuunnitelman laatiminen ja perheohjaajien osallistuminen asiakassuunnitelmien laadintapalavereihin asiakkaan ja tämän huoltajan kanssa.

Pääsen siihen lopputulokseen, että asiakassuunnitelmalla ei ole nykyisen muodon kannalta tärkeää roolia suunnitelmallisessa perhetyössä. Tutkimukseni mukaan asiakassuunnitelma sisältää verrattain vähän tietoa perhetyöstä ja sen tavoitteista. Asiakassuunnitelman merkityksen vahvistaminen perhetyössä edellyttäisi esimerkiksi perhetyönsuunnitelman tai muun vastaavan suunnitelman laatimista asiakassuunnitelman tueksi. Perhetyönsuunnitelman voisi nähdä täydentävän asiakassuunnitelmaa ja näin kohentavan asiakassuunnitelman merkitystä suunnitelmallisessa perhetyössä. Asiakassuunnitelma on tärkeä osa suunnitelmallista työtä, mutta jotta siitä saisi irti mahdollisimman paljon, asiakassuunnitelman tulisi olla ajan tasalla sekä laadittuna yhteistyössä asiakkaan ja tämän perheen kanssa.

9 Pohdinta

Aloin innokkaana tutkia asiakassuunnitelman merkitystä suunnitelmallisessa perhetyössä. Tutkimukseni aikana minun tuli tehdä muutamia tärkeitä päätöksiä, jotka vaikuttivat tutkimukseni kulkuun. Esimerkiksi aivan tutkimukseni alussa olin suunnitellut, että haastattelisin perheohjaajien lisäksi muutamaa sosiaalityöntekijää, mutta päätin kohdentaa tutkimukseni pelkästään perheohjaajiin. Sain myös Järvenpään perhesosiaalityön johtajalta luvan tutkia vanhoja asiakassuunnitelmia ja sainkin asiakassuunnitelmat tarkasteltaviksi. Päätin kuitenkin keskittää tutkimusmenetelmäni pelkästään perheohjaajien haastatteluihin, jottei tutkimukseni kasvaisi liian laajaksi.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani pyrin olemaan varovainen ottaessani lainauksia perheohjaajien haastatteluista. Useampi perheohjaaja toivoi, ettei tulisi tunnistetuksi tutkimuksessa. Aihe on arka, ja perhetyön paikasta asiakassuunnitelmassa on ollut paljon keskustelua Järvenpäässä. Pyrin kunnioittamaan haastateltavieni toivetta ja siksi käytinkin tunnistettavuudesta huolensa esiin nostaneiden perheohjaajien kommentteja varoen. Jokaiselta haastateltavalta sain kuitenkin tärkeitä ja avaavia kommentteja, jotka liittyivät asiakassuunnitelmaan ja heidän omaan työhönsä.

Tutkimukseni vastaa tutkimuskysymyksiin. Tutkimukseni kautta asiakassuunnitelman merkitys perheohjaajien työssä näytti todellisen paikkansa. Asiakassuunnitelman paikka on toisaalta vankalla pohjalla, mutta sisältö on melko onttoa. Sisältöä tulisi nykyisestään lisätä sekä täsmentää. Perhetyönsuunnitelman merkitys oli tutkimukseni mukaan merkittävämpi kuin asiakassuunnitelman merkitys perheohjaajien työssä. He kokivat perhetyönsuunnitelman olevan ennemminkin heidän oma menetelmänsä ja työväline, kun taas asiakassuunnitelma on sosiaalityöntekijän apuna.

Tutkimustuloksia voidaan käyttää apuna arvioitaessa muiden perhetyöyksiköiden ja asiakassuunnitelmien yhteyttä. Tutkimuksestani saatuja tietoja asiakkaan osallistumisesta asiakassuunnitelman laadintaan, voidaan myös käyttää apuna, kun arvioidaan asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia asiakassuunnitelman laadinnassa. Lisäksi tutkimustani voidaan käyttää pohjatutkimuksena, kun tutkitaan esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä samasta aiheesta. Asiakassuunnitelmien tutkiminen ja niiden vertaileminen lakiin olisi myös tärkeä ja mielenkiintoinen aihe.

Oli mielenkiintoista olla itse tutkijana sekä vastuussa omasta työstäni. Sain itse jäsenellä tutkimuksen aikataulun minulle sopivimmaksi, järjestää haastatteluajat ja kirjoittaa raporttia silloin, kun oli siihen sopiva aika. Opinnäytetyön edetessä opin paljon uutta lastensuojelusta ja tutkimuksen kulusta, ja aihe herätti minussa uusia ajatuksia sosiaalialaan liittyvissä asioissa. Sain mielestäni hyvin ja tavoitteellisesti kirjoitettua raporttia ja tein johdonmukaisesti töitä, silloin kun olin sitä suunnitellut tekväni.

Tutkimusaiheestani olen erityisen ylpeä. Halusin aiheen, jota ei ole paljon tutkittu ja joka kiinnostaisi minua. Asiakassuunnitelman merkitys suunnitelmallisessa perhetyössä oli haastava valinta, sillä asiakassuunnitelma ei suoranaisesti koske perheohjaajien työtä. Päätin kuitenkin pureutua aiheeseen, sillä halusin tarkastella mahdollisia esiin tulevia epäkohtia ja etsiä asiakassuunnitelman merkitystä perhetyössä. Toivon, että tutkimuksestani on apua asiakassuunnitelman laatimisen kehittämisessä ja perhetyön suunnitelmallisuuden lisäämisessä. Asiakassuunnitelma on avain tärkeän ja johdonmukaisen matkan aloittamiseen.

Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty

- Vanha suomalainen sananlasku

Lähteet

- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. 2010. From welfare to illfare: public concern for Finnish childhood. Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol, UK: The Policy Press. 47 - 64.
- Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, P., Seppänen, S., Tapio, N. & Vilén, M. 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa Seppänen, P., Tapio, N., Toivanen, R. & Vilén, M. (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja. 10 - 59.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 52 - 75.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa - etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hämäläinen, U. & Kangas, O. 2010. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 7 - 27.
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS - Kustannus. 70 - 85.
- Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta, H. 2006. Asiakastyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kääriäinen, A. 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Väitöskirja. Helsinki.
- Kääriäinen, A. 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS - Kustannus. 45 - 67.
- Mikkola, M. 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Hujala, A., Puonti, A. & Saarnio, T. (toim.) Lastensuojelu tänään. Tammi. 77 - 84.
- Metsämuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp Ky.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Möller, S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Nikander, P. 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori J. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 432 - 445.
- Ojaniemi, P. & Rantajärvi, K-M. 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 219 - 244.

Reijonen, M. Mitä työtä se perhetyö oikein on? - ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS - Kustannus. 7 - 15.

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Rytkönen, T. & Rönkkö L. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOY.

Saarnio, T. 2004. Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Hujala, A., Puonti, A. & Saarnio, T. (toim.) Lastensuojelu tänään. Tammi. 240 - 255.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannus-osakeyhtiö Tammi.

Taskinen, S. 2009. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes.

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Stakes.

Timonen-Kallio, E. 2009. Työmenetelmät ammatillisten käytäntöjen vahvistajana. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. 7 - 21.

Sähköiset lähteet

Jäppinen, A., Kärki, J., Kääriäinen, A., Laaksonen, M., Penttilä, M., Sahala, H. & Tapola-Haapala, M. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Verkkojulkaisu. Viitattu 28.5.2012. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a>

Järvenpää 2012. Viitattu 3.9.2012. http://www.jarvenpaa.fi/sivu/index.tmpl?sivu_id=4224

Kuoppala, T & Säkkinen, S. 2011. Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkojulkaisu. Viitattu 20.9.2012. http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf

KvaliMOTV 2012. Viitattu 12.3.2012. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

Lastensuojelulaki 417/2007

Lastensuojeluasetus 1010/1983

Muukkonen, T. 2008. Suunnitelmallisen sosiaalityön prosessi. Teoksessa Muukkonen, T. (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Heikki Waris- instituutin julkaisusarja nro 17. 37 - 58. Verkkojulkaisu. Viitattu 5.10.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/59047b25-bcc9-4ab3-a948-0e2676c8a729/Suunnitelmallinen%20sosiaality%C3%B6%20lapsen%20kanssa.pdf>

Sosiaaliportti 2012. Viitattu 20.9.2012. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/lastensuojeluilmoitus/#Kenell__on__velvollisuus_ilmoittaa

Tilastokeskus 2011. Viitattu 22.10.2012. <http://tilastokeskus.fi/meta/til/perh.html>

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset.....	51
-------------------------------------	----

Liite 1. Haastattelukysymykset

Asiakassuunnitelman merkitys suunnitelmallisessa perhetyössä

- Pyydä lupa nauhoittaa
- Haluaako litteroinnin tarkastukseen?

Haastattelut:

1. Mikä olet koulutukseltasi ja koska olet valmistunut? Onko sinulla muuta koulutustaustaa?
2. Kuinka kauan olet toiminut perhetyössä?
3. Oletko ollut mukana lastensuojelun asiakassuunnitelmien laadinnassa? Keitä muita palaverissa oli mukana?
4. Jos et ollut palaverissa mukana, mistä tiedät, että asiakassuunnitelma on laadittu?
5. Kuinka perheohjaajan työ näkyy asiakassuunnitelmassa?
6. Onko sinun ammatillista näkemystäsi mielestäsi kuultu ja otettu huomioon asiakassuunnitelmien laadinnassa? Miten?
7. Onko asiakassuunnitelmassa tullut esille perhetyön kesto, keinot ja tavoitteet? Ovatko ne edenneet suunnitelmallisesti? Miten?
8. Onko asiakassuunnitelma mielestäsi laadittu tarpeeksi kattavasti ja laajasti, että pystyisit sen avulla toteuttamaan työtäsi suunnitelmallisesti? Miten se näkyy?
9. Kuinka asiakassuunnitelman tekeminen on vaikuttanut sinun työhösi?
10. Kuinka perheohjaajan asiakassuunnitelman laatimiseen osallistuminen/osallistumattomuus on näkynyt asiakkaan prosessissa?
11. Onko asiakas ollut mukana asiakassuunnitelman laadinnassa ja onko häntä kuultu palaverissa? Miten?

12. Onko asiakassuunnitelmasta ollut hyötyä asiakkaan prosessissa asiakkaalle? Kuinka se näkyy?
13. Kuinka asiakkaan asiakassuunnitelman laatimiseen osallistuminen/osallistumattomuus on näkynyt asiakkaan prosessissa?
14. Tiedätkö onko lakimuutos vuonna 2007 vaikuttanut asiakassuunnitelmien laatimiseen? Miten?
15. Nyt on päätetty, että perhetyönsuunnitelmaa ei enää tehdä asiakassuunnitelman rinnalle. Oliko ratkaisu mielestäsi oikea? Mitä hyötyjä ja haittoja tässä päätöksessä mielestäsi on?
16. Mikä mielestäsi toimii asiakassuunnitelmaa laatiessa? Mikä ei?
17. Miten sinä parantaisit perheohjaajan työn suunnitelmallisuutta?
18. Onko sinulla mielestäsi mahdollisuuksia vaikuttaa asiakassuunnitelman laatimisen parantamiseen?

Vapaa sana!